

GA-17

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

П Р А Г Ъ Т

Н А

ДУХОВНИЯ ЖИВОТ

АФОРИЧНИ РАЗМИШЛЕНИЯ

превод от немски: д-р ДИМИТЪР ДИМЧЕВ

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	СТР.
1. Въведение.....	3
2. За медитирането.....	3
3. За познанието на духовния свят.....	6
4. За етерното тяло на човека и за елементарния свят.....	10
5. Обобщение.....	14
6. За повтарящите се земни съществувания и за кармата. За астралното тяло на човека и за духовния свят. За ариманическите същества.....	14
7. За астралното тяло и за същността на луциферическите Същества. За същността на етерното тяло.....	18
8. Обобщение.....	21
9. За "Пазачът на прага" и за някои особености на свръхсетивното съзнание.....	22
10. За азовото чувство и за способността на човешката душа да обича. За отношенията на човешката душа към елементарния свят.....	26
11. За границата между сетивния свят и Свръхсетивните светове.....	31
12. За същността на духовните светове.....	34
13. За духовните мирови същества.....	40
14. За първите заложи на човешкото физическо тяло.....	42
15. За "истинския Аз" на човека.....	45
16. Обобщение.....	46
17. Послеслов към изданието от 1918 г.....	48

ВЪВЕДЕНИЕ

В този труд под афористична форма са описани онези части на света и човешкото същество, които могат да се наблюдават, след като духовното познание премине границата, която отделя сетивния свят от духовния свят. Тук не се открива нито стремеж към системно изложение, нито опити за окончателно представяне на нещата, а по-скоро в свободна форма са възпроизведени отделните описания на едни или други духовни изживявания. В този смисъл и настоящият труд, както и издаденият през миналата година "Път към себепознание на човека" допълва и разширява моето цялостно творчество. Разбира се, и тук изложението е замислено така, че книгата да се чете и сама за себе си, без да е необходимо познание върху досегашните ми съчинения.

Онези, които действително се стреми да проникне в познанията на Духовната Наука, скоро ще почувства необходимостта да разглежда духовната област на живота от все нови и нови страни. Естествено, при *всяко* подобно изложение е налице известна едностранчивост. При описанията на духовната област, това става в много по-голяма степен, отколкото при описанията на сетивния свят. Ето защо, ако някой се задоволява с едно окончателно установено описание, той не се отнася наистина сериозно към духовното познание. С такава книга, каквато е настоящата, бих желал да подпомогна онези, които напълно сериозно е устремен към познанието на духовния свят. Ето защо аз предпочетох да предам от друга гледна точка духовните събития и факти, а не така, както са вече описани в моите книги. Такива описания се допълват взаимно, както и фотографиите на едно лице или един предмет, на правени от различни точки.

При всяко подобно описание, направено от определена гледна точка, има възможност да се изразят становища, до които е изключено да стигнем от друга гледна точка. За онзи, който сам търси духовното виждане, и в тази книга отново се предлагат опорните точки на медитивните упражнения. Тези опорни точки ще бъдат забелязани, само ако човек ги търси, за да насочи по съответния начин своя духовен живот.

Мюнхен, август 1913 г.   Рудолф Щайнер

ЗА ДОВЕРИЕТО, КОЕТО МОЖЕМ ДА ИМАМЕ КЪМ МИСЛЕНЕТО, И ЗА СЪЩНОСТТА НА МИСЛЕЩАТА ДУША

ЗА МЕДИТИРАНЕТО

За будното дневно съзнание, човешкото мислене е като един остров в сред потоци от *впечатления, усещания и чувства*, изграждащи нашия подвижен душевен живот. В известен смисъл ние ги разбираме, само когато ги обхванем с помощта на една мисъл, която осветлява

съответното впечатление, усещане и т.н. Когато корабът на душата се добере до острова на мисленето, може да настъпи известно спокойствие дори и в бурята на страстите и афектите. Душата има естествено доверие в мисленето. И тя чувства, че без това доверие би трябвало да изгуби цялата си сигурност в живота. Ако се породи съмнение в мисленето, здравият душевен живот веднага се нарушава. Ако все пак не сме в състояние да постигнем яснота в мисленето, винаги имаме утехата, че с достатъчно сила и острота на мисленето, рано или късно ще разширим съответния проблем. Човек е спокоен, дори и да не е в състояние да изясни нещо чрез мисленето; но той не може да понесе обстоятелството, че самото мислене може да го лиши от яснота след като прониква в неговата област така, както е необходимо за постигането на пълна светлина за една или друга ситуация в живота. Тази душевна нагласа спрямо мисленето е в основата на общочовешкия стремеж към познание. При определени състояния на душата, тя може да бъде подтисната, но все пак е налице дори и в най-мрачните периоди на душата. Онези мислители, които се съмняват в силата и валидността на самото мислене, се заблуждават относно своята лична душевна нагласа. Защото много често тъкмо проникателното им мислене поражда у тях съмнение и загадки чрез своето свръх напрежение. Без действително доверие в мисленето, те биха се измъчвали от тези съмнения и загадки; а последните са практически само резултати от мисленето. Всеки, който развива в себе си описано то тук чувство спрямо мисленето, усеща в него не само нещо, което е източник на сила на човешката душа, но и нещо, което носи в себе си една милова същност, напълно независима от човека и неговата душа. Една милова същност, до която трябва да се добере в процеса на вътрешната си работа, ако иска да живее в нещо, което принадлежи нему, *както* и на целия независим от него свят.

Обстоятелството, че можем да се отдадем на мисловния живот, носи в себе си нещо дълбоко успокояващо. Душата чувства, че в мисловния живот тя може да се освободи от самата себе си. Наред с това чувство обаче душата се нуждае и от неговата противоположност: От чувството, че съществува сама за себе си. Двете чувства определят двете крайни точки на махалото и очертават диапазона на здравия душевен живот. Общо взето будността и сънят са само крайните изрази от това движение на махалото. В състоянието на будност душата е потопена в себе си и живее своя собствен живот; в съня тя се изгубва, разширява се във всеобщото изживяване на света, следователно, освобождава се от себе си. Двете крайни състояния се манифестират и чрез други вътрешни изживявания. Мисловният живот е едно освобождаване на душата от самата себе си, докато чувства, усещания, афекти и т.н. представляват същностното битие на душата. Така погледнато, мисленето предлага на

душата утеха, от която тя се нуждае пред чувството за изоставеност от света.

С основание можем да стигнем до усещането: Какво представлявам аз в безкрайния ход на световните събития? Какво са моите чувства, желания и воля? Доколкото мисловният живот протича правилно, се пробужда и едно съвсем друго усещане: Мисленето има нещо общо с тези световни събития и то те приема в себе си теб и твоята душа; ако мислейки вливаш в себе си мировата същност, ти вече живееш в нея. Ти си приет в света и твоето присъствие там е оправдано. Подобно настроение укрепва душата и тя усеща това, сякаш е получила помощ от мъдрите закони на самите мирови сили.

Съвсем близо до това усещане е моментът, когато душата казва: Всъщност мисля не аз, а нещо друго мисли в мен; в мен се проявява световният ход на нещата; душата ми е само арена, на която светът се проявява под формата на мисли. Това усещане лесно може да бъде отхвърлено от една или друга философия. Има най-различни основания, които с привидна логика напълно биха могли да анулират нашето твърдение, че "светът мисли себе си в човешката душа". Тук трябва да сме наясно, че подобно твърдение може да се изработи само в хода на дълбокото вътрешно изживяване. Само по този начин човек разбира правотата на това твърдение, която не може да бъде разклатена от никакви "опровержения". Едва след като човек "изработи" в себе си тази мисъл, разбира колко струват т. н. "опровержения" и "доказателства". Те често изглеждат безпогрешни, но само доколкото имаме неправилна представа за тяхната доказателствена стойност. Трудно е да постигнем разбирателство хора, които смятат подобни "доказателства" за нещо меродавно. Такива хора са длъжни да обвиняват другите в заблуждение, понеже самите те не са напреднали в своята вътрешна работа, която би ги довела до признаването на това, което им изглежда погрешно и дори глупаво.

За онзи, който се стреми към Духовната Наука, са от полза такива медитации, каквито посочихме относно мисленето. За такъв човек нещата се свеждат до това, да постигне определени душевни състояния, които му отварят пътя към духовния свят. Но този достъп в духовния свят може да остане затворен дори и за най-остроумното мислене, ако душата не откликва пред духовните събития и факти или пред съобщенията за тях.

Една добра подготовка за обхващане на духовното познание е тази, когато човек усеща каква подкрепа блика от душевното настроение: "Мислейки, аз усещам себе си в потока на мировото битие". Тук не става дума за абстрактната познавателна стойност на тази мисъл, а за нейното укрепващо въздействие върху нашия душевен живот, особено когато тя го изпълни като духовна жизнена атмосфера. Не става дума за

смиловото съдържание, вложено в една такава мисъл, а за *изживяването*. До смиловото съдържание стигаме винаги, щом разполагаме с достатъчно разсъдъчна сила, но ако тази мисъл има за цел да ни подготви за разбирането на духовния свят с неговите Същества и процеси, необходимо е, съответната мисъл след като бъде разбрана непрекъснато да подновява своя живот в нашата душа. Душата трябва да се изпълва отново и отново с нея, изключвайки всички други мисли, чувства, спомени и т.н. Подобно повтарящо се концентриране върху тази конкретна мисъл привлича в душата такива сили, които в обикновения живот са разпилени; *тя ги превлича и средоточава в себе си. Тези сили се превръщат във възприемателни органи за духовния свят и неговите истини*. Така ние се приближаваме до истинския процес на медитирането. Най-напред човек формулира една мисъл, която може да обхване със средствата, които му предоставят обикновеният живот и обикновеното познание. След това той непрекъснато се потопява в тази мисъл и става едно цяло с нея. Укрепването на душата идва когато тя започва да живее с подобна ясно формулирана мисъл. Като пример тук избрахме една мисъл, взета от природата на самото мислене. Тази мисъл е особено плодотворна за медитирането. Но казаното тук за медитацията е валидно за всяка мисъл, до която човек стига според описания начин. За медитиращия е особено полезно да познава крайните настроения в разгледания вече диапазон на душевния живот. По този начин човек най-сигурно стига до усещането, че по време на медитацията е в непосредствена връзка с духовния свят. Това усещане е естествена последица от медитацията. То трябва да разпростре своята сила върху съдържанието на целия останал живот, характерен за будното дневно съзнание. Не става дума за едно непосредствено впечатление от медитивното настроение, а за това, че човек постоянно може да си казва: *Ето, чрез медитивното изживяване се влива нова сила в целия живот*. Когато медитивното настроение прониква като непосредствено впечатление през целия дневен живот, то разпростира върху него нещо, което смущава естествената непринуденост на този живот. Тогава в хода на медитациите то не успява да постигне достатъчно сила, достатъчно чистота. Истинските плодове на медитацията се състоят в това, че чрез своето специфично настроение, тя се откроява от останалия живот. И върху него тя действа най-добре тогава, когато я усещаме като нещо особено, като нещо, което се откроява.

ЗА ПОЗНАНИЕТО НА ДУХОВНИЯ СВЯТ

Вникването в резултатите на Духовната Наука се улеснява, когато в обикновения душевен живот открием онова, което ни дава понятия, способни за такова разширяване и преобразяване, което им дава

възможността постепенно да се доближат до процесите и Съществата на духовния свят. Ако не изберем този път с достатъчно търпение, лесно ще сме склонни да си представяме духовния свят като твърде сходен с физическия или сетивен свят. Без този път едва ли ще сме в състояние да си изградим точна представа за духовния свят и за неговото отношение към човека. Духовните събития и Същества се доближават до човека, когато в душата си той е подготвен да ги възприеме. Начинът, по който те проникват в нас, е твърде различен от проявленията на физическите процеси и същества. Ще си изградим представа за този коренно различен на чин на проявление, ако се съсредоточим върху процеса на спомнянето. И така, преди известно време ние сме изживели нещо. В даден момент по един или друг повод то изплува от дълбините на душевните изживявания. Ние знаем, че това, което е изплувало по този начин, отговаря на едно изживяване и ние го свързваме с него. Обаче в мига на спомнянето, от изживяването *не присъствува* нищо друго, освен съответният образ на спомена.

Ние сега да си представим, че в душата възниква даден образ, както става с образа на спомена, но без той да е израз на минали изживявания; *в случая той предлага на душата нещо непознато, нещо чуждо*. Така си изграждаме представа за това как духовният свят се появява най-напред за подготвената душа. Понеже това е точно така, много хора, които не са проникнали достатъчно в отношенията на духовния свят, постоянно възразяват, че всички "въображаеми" духовни изживявания са не друго, а малко или много неясни образи на нашите спомени; *само че душата не ги разпознава като такива и ги приема като откровения на духовния свят*. Дължни сме да посочим, че различаването между илюзии и действителност в тази област е изключително трудно. Много хора, които вярват че имат възприятия от свръхсетивния свят, са ангажирани всъщност само със своите паметови образи, които те не идентифицират като такива. За да виждаме ясно в тази област, необходимо е да бъдем запознати с възможните източници на илюзии. Достатъчно е например, да сме зърнали нещо съвсем бегло, така че в съзнанието ни да не е проникнало никакво впечатление; *но по-късното може да се появи като съвсем жив образ, дори и напълно променен*. Съответният човек ще ни увери, че никога не е срещал този образ и че става дума за едно истинско вдъхновение. Подобни случаи ни помагат да разберем, че данните от свръхсетивното вижда не изглеждат във висша степен съмнителни за всички, които не са запознати с опитностите на Духовната Наука. Ако човек грижливо проучи какво е казано в моята книга "Как се добиват познания за висшите светове?" за изграждането на духовното виждане, той напълно ще различава илюзиите от действителното състояние на нещата в тази област.

Трябва да добавим и следното. Първоначално духовните изживявания се явяват под формата на образи. Те възникват от дълбините на подготвената душа именно като образи. Сега същественото е да стигнем до пра вилното отношение към тези образи.

За свръхсетивното възприятие те имат стойност само тогава, когато в хода на своето възникване те съвсем не искат да бъдат вземани за нещо само по себе си. Ако това е така, те едва ли имат по-голяма стойност от обикновените сънища.

Пред нас те трябва да застанат като един вид букви. Когато имаме тези букви пред себе си, ние не обръщаме внимание на тяхната форма, а разчитаме това, което е изразено чрез тях. Както един написан текст не ни заставя да описваме извивките на буквите, така и образите, които представляват съдържанието на свръхсетивното виждане, не ни карат да ги възприемаме като такива; *но чрез самите себе си те внасят необходимостта да се абстрахираме напълно от тяхната образна същност и да насочим душата към това, което се проявява чрез тях като свръхсетивен процес или свръхсетивно същество*. Както не можем да оспорим, че едно писмо, от което узнаваме нещо съвършено ново и непознато, е съставено от отдавна известните букви, така и относно образите на свръхсетивното съзнание не можем да твърдим, че те съдържат само това, което е взето от обикновения живот. В известен смисъл това е напълно вярно. И все пак за свръхсетивното съзнание е важно ни това, което вземаме от обикновения живот, а това, което се изразява в образите.

На първо място душата трябва да се подготви, за да посреща тези образи в духовното си зрително поле; *за целта трябва да развие особено грижливо и чувството, че не следва да се задържа при тези образи, а да ги отнася по адекватен начин към свръхсетивния свят*. Направо ще заявим, че за истинското свръхсетивно наблюдение се изисква не само способността да съзрем в себе си един свят от образи, но и една съвсем друга способност, която може да се сравни с *четенето* в сетивния свят.

Първоначално трябва да си представяме свръхсетивния свят като нещо, което се намира изцяло вън от обикновеното съзнание. Това съзнание не притежава нищо, с чиято помощ може да проникне в свръхсетивния свят. Едва силите, които медитацията съсредоточава в душевния живот, осигуряват *докосване* до свръхсетивния свят.

Благодарение на това от потоците на душевния живот възникват посочените образи. По своето естество те представляват една панорама, която изцяло е изтъкана от самата душа. Необходимите за този акт сили обаче, душата черпи от сетивния свят. Като изтъкана от образи, тази панорама не съдържа друго освен това, което може да се сравни със спомените.

Колкото по-дълбоко вникваме в тази подробност на ясновиждащото съзнание, толкова по-добре, защото тогава няма да се поддаваме на каквито и да е илюзии относно неговата образна природа. Така ще развием и правилния усет да отнасяме съответните образи към свръхсетивния свят. С помощта на образите ние ще се научим да *четем* в свръхсетивния свят. Естествено, чрез впечатленията от сетивния свят ние стоим много по-близо до физическите процеси и същества, отколкото чрез свръхсетивните образи до свръхсетивния свят. Дори бихме могли да кажем, че първоначално тези образи са като една завеса, която душата поставя пред свръхсетивния свят, когато се усети докоснато до него.

Нещата се свеждат до това, постепенно да свикнем с начина, по който биват изживявани свръхсетивните опитности. В самото изживяване ние постепенно стигаме до вярното тълкуване, до правилното четене. За по-съществените свръхсетивни изживявания самата опитност показва, че в случая изобщо не става дума за паметови образи, свързани с обикновения душевен живот. Несъмнено хората, които смятат, че са постигнали свръхсетивни опитности, често твърдят съвсем нелепи неща. След като са възприели идеята за прераждането, много хора свързват определени образи, възникващи в техните души, с изживявания от техния предишен земен живот. Винаги трябва да сме недоверчиви, когато тези образи сочат един минал земен живот, по казващ в едно или друго отношение известна прилика с настоящия земен живот, или пък когато образите се представят така, че сегашното съществуване се извлича по чисто *разсъдъчен път* от предполагаемото минало съществуване. Когато свръхсетивното изживяване се докосне до истински впечатления от миналото или миналите земни съществувания, в повечето случаи се оказва, че този или тези минали съществувания са такива, че никога не бихме могли да ги възстановим, както и да премисляме настоящия си живот, изхождайки от всевъзможни желаниа и стремежи, нито пък бихме могли да им придадем определена мисловна форма. Например в даден момент от настоящия живот получаваме впечатление от нашето минало земно съществуване, в което е напълно невъзможно да усвоим способности, които сме притежавали в предишния си живот. Тези образи са такива, че в обикновения живот ние не можем да се натъкнем на тях, а да не говорим за това, че изключителни духовни изживявания биха могли да се проявят в обикновени образи или спомени.

За действителните впечатления от напълно свръхсетивните светове това важи в още по-голяма степен. Често например няма никаква възможност да извлечем от обикновения живот образи, които имат отношение към живота между земните съществувания, т.е. към живота между последната смърт на човека в неговия минал живот на Земята и раждането му в сегашния живот. Тук установяваме, че в духовния живот

развиваме склонности към хора и неща, които са в пълно противоречие с нашите склонности в земния живот. Че сто в земния живот сме проникнати с обич към неща, които в предшестващия духовен живот (между смъртта и новото раждане) сме отхвърлили от себе си. Всичко, което би могло да възникне като спомен за тези неща, би трябвало да е съвсем различно от впечатлението, което получаваме чрез истинското възприятие от духовния свят.

Ако човек е незапознат с Духовната Наука, ще има възражения дори и когато нещата стоят така, както ги описахме току-що. Той ще заяви: *Добре, ти си привързан към определени неща*. Но човешката природа е толкова сложна. Към всяка привързаност е примесена и тайна антипатия. И в даден момент тази антипатия възниква в теб спрямо това, към което си привързан. Ти я смяташ за едно пред рождено изживяване, докато вероятно тя може да се обясни като нещо, което идва от подсъзнанието на душата.

Общо взето, срещу подобно възражение не може да се каже нищо друго, освен че в много случаи то отговаря на истината. Свръхсетивното познание не може да се постигне по лесен и *безупречен* начин. Но както е вярно, че един "мним" духовен изследовател може да се заблуди и да свърже подсъзнателното изживяване с въображаемата духовна опитност от живота преди раждането, вярно е също че духовнонаучното обучение води до такова себепознание, което обхваща и подсъзнателните душевни пластове, така че би могло да се освободи от всякакви илюзии. Тук не твърдим друго, освен че *истинни* са само тези свръхсетивни познания, които в акта на познанието могат да различат това, което произхожда от свръхсетивните светове, от това, което е резултат на собствените представи. При издигането към свръхсетивните светове тази разграничаваща способност се усвоява така добре, че и в посочената област, човек може да разграничи истинското възприятие от въображението така сигурно, както в сетивния свят различава нагорещеното желязо, което изгаря ръката, от представата за едно нагорещено желязо.

ЗА ЕТЕРНОТО ТЯЛО НА ЧОВЕКА И ЗА ЕЛЕМЕНТАРНИЯ СВЯТ

Човек стига до признаването на свръхсетивния духовен свят и неговото познание, едва след като преодолее определени препятствия, които първоначално съществуват в душата му. Трудностите, които застават пред него, се състоят в това, че тези препятствия наистина действуват в душевните изживявания, но в обикновения живот те не се регистрират от съзнанието. В човешката душа пулсира твърде много живот и тя няма поглед върху всичко. Много неща тя научава постепенно, какъвто е случаят с процесите и съществата на външния свят. За душата, духовният

свят преди да го е познала е нещо напълно чуждо, нещо, което в своите качества няма допирни точки с душевните изживявания в сетивния свят. Душата застава пред този духовен свят и вижда в него едно съвършено "нищо". Душата усеща, че надзърта в една безкрайна, празна и мъртва пропаст.

Подобно усещане първоначално съществува и в несъзнателните дълбини на душата. Тя изпитва едно чувство, което е близко до боязънта, до ужаса; *тя е потопена в него, без да знае нищо за него*. Но за душата е от значение не само това, което тя знае, а също и това, което съществува в нея без нейното знание. Когато душата търси в областта на мисленето "доказателства" против духовния свят, това става не поради действителната стойност на тези "доказателства", а защото душата търси един вид заглушаване на описаното чувство. Човек става отрицател на духовния свят и на възможността за неговото опознаване не защото може да "докаже" по един или друг начин "несъществуването" му, а защото се стреми да изпълни душата си с мисли, които прогонват "страха от духовния свят". Освобождаване от този стремеж от материалистичното заглушаващо средство против "страха от духовния свят" настъпва едва тогава, когато човек обгърне с поглед цялото състояние на нещата в областта на душевния живот, което описахме тук. Материализмът като "феномен на ужаса" е важна съставна част на психологията.

"Страхът от духовния свят" става разбираем, когато човек стигне до убеждението, че процесите и съществата от сетивния свят са само външен израз на свръхсетивни, духовни процеси и Същества. Това разбиране се потвърждава веднага щом проумеем, че човешкото тяло което е обект на сетивното възприятие и с което се занимава официалната наука е израз на едно фино, свръхсетивно (етерно) тяло, в което сетивното (или физическо) тяло се съдържа като едно съгъстено ядро в един вид облак.

Етерното тяло е *втората* съставна част на човешкото същество. В него са *вложени причините за живота* на физическото тяло. По отношение на етерното си тяло човек не е така обособен от външния свят, както физическото му тяло е обособено от външния физически свят. Когато по отношение на етерното тяло се говори за външен свят, имаме предвид не външния, сетивно възприемаем физически свят, а един духовен обкръжаващ свят, който в сравнение с физическия е също така свръхсетивен, както и етерното тяло спрямо физическото. Като етерно същество човекът е поставен в един етерен (елементарен) свят. В обикновените си изживявания човек няма представа, че като етерно същество той пребивава в един елементарен свят.

Осъзнаването на този факт е коренно различно от обикновеното изживяване. За свръхсетивното познание настъпва един вид съзнание. То *знае* непосредствените причини за живота, които са скрити за

обикновеното съзнание. В обикновеното съзнание човек се обръща към себе си с думата "Аз", като има предвид онова, което е включено в неговото физическо тяло. В сетивния свят неговият здрав душевен живот се опира на факта, че физическото тяло е напълно отделено от останалия свят. И този здрав душевен живот веднага би бил нарушен, ако човек включи в своя "Аз" каквито и да е процеси или същества от външния свят.

Доколкото човек изживява себе си като етерно същество в елементарния свят, нещата изглеждат съвсем различно. Там Азовата същност на човека се слива с определени процеси и Същества от обкръжаващия свят. Етерното човешко същество трябва да открие *себе си*. Също и в това, което изобщо не се явява като негова "вътрешна същност" в сетивния свят. В елементарния свят съществуват сили, процеси и Същества, които въпреки че в известно отношение се проявяват като "външен свят", трябва да разглеждаме като принадлежащи на нашия собствен "Аз". Като етерни същества ние сме вплетени в елементарния свят. В сетивно-физическия свят ние образуваме с нашите мисли едно цяло; *те са част от нашия "Аз"*. Определени сили, процеси и т.н. действуват толкова интимно в етерното човешко същество, както и мислите в сетивния свят, макар че тези сили и процеси не се отнасят както мислите; *те са един вид същества, които живеят в душата и заедно с нея*. Ето защо свръхсетивното познание се нуждае от много по-голяма вътрешна сила от онази, която душата използва, за да поддържа пълна самостоятелност спрямо своите мисли.

В крайна сметка, подготовката за истинското духовно виждане се състои в такова укрепване на душата, която е прави автономна не само когато е проникната от мисли, но и когато силите и Съществата на елементарния свят се появят в нейното съзнание като неделима част от собствената и същност.

Силата на душата, чрез която тя се утвърждава като същество от елементарния свят, съществува и в обикновения живот на човека.

Първоначално душата не знае нищо за нея, но *тя я притежава*. Но за да разполага с нея *знаейки*, тя трябва първо да се подготви и въоръжи. За целта тя трябва да придобие онази вътрешна душевна сила, която се постига в подготовката за духовното виждане. Докато човек не вземе твърдото решение да воюва за тази вътрешна душевна сила, той изпитва боязън от признаването на обкръжаващия го духовен свят, и несъзнателно се поддава на илюзията, че този свят не съществува или че е напълно непознаваем. Тази илюзия му помага да се освободи от инстинктивния страх пред сливането на неговия Аз с един обитаван от Същества външен духовен свят. Ако човек вникне в описаното състояние на нещата, той стига до признаването на една етерна човешка същност

"зад" физическия човек и на един свръхсетивен етерен (елементарен) свят зад физическия възприемамия свят. В елементарния свят ясновиждащото съзнание открива Същества, които до известна степен са самостоятелни, както в сетивния свят физическото съзнание констатира мисли, които са несамостоятелни и нереални.

По-късно вживяването в етерния свят води човека до там, че той започва да се досеща за взаимната връзка между тези частично самостоятелни Същества. Ако първоначално разглеждаме съставните части на физическото човешко тяло в тяхната частична самостоятелност, след време ще се убедим, че те са само части от едно цяло; *по същия начин за свръхсетивното съзнание отделните същества на елементарния (етерен) свят са жизнени съставни части на едно огромно духовно тяло, което по-нататък в хода на свръхсетивното изживяване идентифицираме като елементарно (свръхсетивно) жизнено тяло на Земята.* Всред това жизнено тяло на Земята, етерното същество на човека се чувствава като негова съставна част.

Този напредък в духовното виждане е свързан с вживяването в елементарния свят. Елементарният (етерен) свят е населен със Същества от най-разнообразен вид. Бихме могли да ги опишем, само ако загатнем в образи техните основни разновидности. Има например Същества, които са сродни с всичко, което се стреми към трайност, към твърдост и тежест. Можем да ги означим като *земни духове*". И ако не се смятаме за прекалено умни и не се страхуваме от образи, който само насочва към реално състояние на нещата, ще наречем тези Същества "гноми". Откриваме и Същества, чиито качества ни позволяват да ги определим като въздушни, водни и огнени Духове. Но има и други същества. Те се проявяват, като че ли са от елементарен (етерен) порядък, но скоро се оказва, че в тяхната етерна същност се крие нещо, което е от по-висше естество, така че те надхвърлят рамките на етерния свят.

Ние разбираме, че с онази степен на свръхсетивно познание, която е достатъчна само за елементарния свят, изобщо не можем да проникнем в истинското битие на тези Същества, както и до истинското битие на тези Същества, както и до истинската същност на човека не можем да проникнем с обикновеното физическо съзнание. В известно отношение Съществата, които образно нарекохме земни, водни, въздушни и огнени Духове, разгръщат своята дейност всред етерното (жизненото) тяло на Земята. Там те имат своите конкретни задачи. Описаните Същества от по висш порядък упражняват една дейност, която надхвърля мащабите на Земята. Ако в своите свръхсетивни опитности, изживявания, човек се запознае още по-отблизо с тях, той сам издига своето съзнание над земната област. Той вижда как Земята е произлязла от една друга област и как развива в себе си духовните зародиши, така че в бъдеще от нея да

възникне така да се каже една "нова земя". В моята "Тайна наука" е обяснено защо предходният стадий на Земята е наречен "Старата Луна" и защо бъдещият свят, към който е устремена Земята, носи името "Юпитер". Същественото тук е, че в "Старата Луна" имаме един отдавна преминал свят, от който чрез сложни преобразувания е възникнала Земята, и че в духовен смисъл под "Юпитер" разбираме един бъдещ свят, към който е устремена нашата Земя.

ОБОБЩЕНИЕ

В основата на физическия човек стои една фина етерна човешка същност. Тя живее във физическия свят. Елементарния външен свят образува свръхсетивното жизнено (етерно) тяло на Земята. То се получава като резултат от сложни преобразувания на един древен свят (този на Старата Луна) и в същото време е подготвителна степен за един бъдещ свят (този на Бъдещия Юпитер). С оглед на изложеното тук можем да разглеждаме човека по следния начин:

1. *Физическо тяло в сетивно-физическия обкръжаващ свят.* Чрез него човекът познава себе си като самостоятелно същество (Аз).

2. *Финото (етерно)тяло в елементарния обкръжаващ свят.* Чрез него човекът познава себе си като съставна част от жизненото (етерно) тяло на Земята и наред с това, като участник в трите последователни планитарни състояния на нашата Земя*. (На "Стария Сатурн" възникват първите заложи на *човешкото физическо тяло*, на "Старото Слънце" първите заложи на *етерното тяло*, на "Старата Луна" първите заложи на *астралното тяло*, на сегашната планета "Земя" човек *изгражда своя Аз*. През следващите планетарни състояния "Юпитер", "Венера" и "Вулкан" човек ще развие съответно "Духът-Себе", "Духът-Живот" и "Човекът-Дух" /бележка на преводача/.

ЗА ПОВТАРЯЩИТЕ СЕ ЗЕМНИ СЪЩЕСТВУВАНИЯ И ЗА КАРМАТА. ЗА АСТРАЛНОТО ТЯЛО НА ЧОВЕКА И ЗА ДУХОВНИЯ СВЯТ. ЗА АРИМАНИЧЕСКИТЕ СЪЩЕСТВА.

За душата е особено трудно да признае, че в духовния живот пулсира нещо, което се възприема от нейното съзнание като един "външен свят". Тя несъзнателно се възпротивява срещу това, защото смята, че подобно състояние на нещата застрашава нейното съществуване. Тя инстинктивно отклонява своя поглед от този факт.

Обстоятелството, че съвременната наука теоретично допуска горното твърдение, още не означава пълното му и дълбоко изживяване, нито ясното му осмисляне с всички логични следствия. Ако съзнанието ясно обхване този факт, то започва да различава в душата едно скрито ядро, което е независимо и самостоятелно спрямо всичко, разиграващо се в

областта на съзнателния душевен живот между раждането и смъртта. Дълбоко в своите основи, съзнанието разпознава една друга сила и разбира, че самото то е нейно творение също и тялото с всички негови качества, което от своя страна е носител на това съзнание. В хода на подобни опитности, душата се научава да усеща, че в нея узрява една духовна същност, която се изтръгва от влиянията на съзнателния живот. Тя усеща, че в хода на нейния живот между раждането и смъртта, тази духовна същност става все по-силна и все по-самостоятелна.

Душата стига до извода, че тази същност е поставена спрямо останалите изживявания между раждането и смъртта по същия начин, както зародишният кълн на растението е поставен спрямо цялото растение. Само че растителният зародиш е от физическо естество, а душевният от духовно.

Логичното проследяване на едно такова изживяване ни отвежда до признаването на мисълта за повтарящите се земни съществувания на човека. В споменатото ядро, което в известен смисъл е независимо от нея, душата може да усети зародиша на един нов човешки живот; *и в него този зародиш ще пренесе плодовете на настоящия живот, когато след смъртта ще изпита по чисто духовен начин съществуващите в духовния свят жизнени условия.* Тези условия са непознаваеми за спомена тия зародиш, докато между раждането и смъртта той е обгърнат от физическото тяло. От тази мисъл по необходимост следва, че настоящият сетивен живот между раждането и смъртта *е резултат от предишни съществувания*, по време на които душата е развила *един зародиш*, който след смъртта живеейки и съзрявайки в *един чисто духовен свят* встъпва в един нов земен живот чрез едно ново раждане. По сходен начин растителното семе се превръща в ново растение, след като отделено от старото растение, от което е образувано известно време прекарва при други условия на живот.

Чрез съответната душевна подготовка свръхсетивното съзнание успява да се потопи в процеса, изразяващ се в това, че в хода на един човешки живот по определен начин възниква едно самостоятелно ядро, което пренася плодовете от този земен живот в следващия. Образно казано, като че ли от морето на душевния живот, като една самостоятелна същност, се появява едно второ Себе. То се явява като самостоятелно и стоящо над онова, което човек досега е смятал за свое Себе. То е като негов вдъхновител. И със своята по-низша същност, човек започва да се слива със своето второ Себе.

Свръхсетивното съзнание прониква все по-дълбоко в състоянието на нещата, където без да подозира нищо, присъствува и обикновеното съзнание. Тук отново се налага укрепване на душата. Сега тя трябва да устои не само сред един външен духовен свят, с който тя се слива, но и

пред едно духовно Същество, което в един по-висш смисъл, е самият човек, и което въпреки това стои вън от него, вън от това, което в сетивния свят той *по необходимост* усеща като свое Себе. (Начинът, по който това второ Себе се издига образно от душевния свят, е коренно различен за различните човешки индивидуалности. В моите сценични драми "Портата на посвещението", "Изпитанието на душата", "Пазачът на прага" и "Пробуждането на душите" аз се опитах да представя как различните човешки индивидуалности достигат до изживяването на това "друго себе"). Макар и в обикновеното съзнание душата да не предполага нищо за инспирацията, която тя получава от своето "друго себе", тази инспирация все пак съществува в дълбините на душата. Само че тя не се проявява в мисли, а в *действия*, процеси и събития. Това "друго себе" превежда душата през отделните периоди от нейната съдба; *изгражда нейните способности, предпочитания, заложби* и т.н. "другото себе" изгражда цялостната съдба на човека.

То се промъква покрай обикновените душевни сили, проявяващи се между раждането и смъртта и формира човешкия живот с всички негови радости и страдания. Сливайки се с това "друго себе", свръхсетивното съзнание започва да определя цялостната съдба като "Аз", също както физическия човек се обръща към *своята* същност с думата "Аз". Това, което означаваме с източната дума "карма", то се слива и обединява според описания начин с "другото себе", с "духовното Азово същество".

Животът на всеки човек е инспириран от една трайна и принадлежаща му сила, която преминава от един живот в друг. *Човешката съдба в настоящия земен живот е последица от неговия преходен земен живот.* Така човек започва да познава себе си като едно "друго същество", което се проявява в него *чрез своите действия*.

Когато съзнанието се издигне до *този* свят, то попада в една област, която сравнена с елементарния свят, може да бъде наречена "духовна област".

Пребивайки в тази област, човек усеща, че се намира извън сферата, където протичат всички сетивни изживявания и опитности. В известен смисъл той е напуснал сетивния свят и все пак разбира, че принадлежи и на двата свята. Сега той усеща сетивния свят като един вид отражение на духовния свят. Само че в случая процесите и Съществата на духовния свят са не само отразени, защото "отражението" води свой напълно самостоятелен живот. Все едно човек да се огледа в едно огледало и отражението да започне свой самостоятелен живот. И сега вече човек се научава да разпознава духовните Същества, които предизвикват самостоятелния живот на отражението на духовния свят. Според своя произход тези Същества принадлежат към духовния свят, но са го напуснали и разгръщат своите действия в сетивния свят. Човек се вижда

изправен пред два свята, чиито действия представляват едно цяло. И все пак трябва да означим духовния свят като *горен свят*, а сетивния като *долен свят*.

В *долния свят* ние се научаваме да разпознаваме посочените духовни Същества благодарение на това, че пренасяме, така да се каже, нашата гледна точка в *горния свят*. Една категория от тези духовни Същества се представят така, че в тях откриваме причината, поради която *човек възприема сетивния свят като веществен, като материален*. Ние разбираме, че целият материален свят е всъщност духовен и че духовната активност на тези Същества *съгъстява и втвърдява духовните елементи на сетивния свят в материя*. Колкото и да са нежелани днес някои имена, ние се нуждаем от тях, за да означим това, което действително виждаме в духовния свят.

Ето защо тук ще наречем Съществата, които водят до материализирането на сетивния свят, ариманически Същества. Ние установяваме още, че *първичната* област на ариманическите Същества се намира в *минералното царство*. Тези Същества проявяват своята истинска природа именно в минералното царство.

В растителното царство и в по-висшите природни царства те предизвикват нещо друго и то става разбираемо за нас, когато спрем вниманието си върху елементарния свят. Погледнато от духовната област, елементарния свят също се явява като едно нейно отражение. Но самостоятелността на отражението в елементарния свят не е толкова голяма, колкото тази на физическия сетивен свят. В елементарния свят Съществата от категорията на ариманическите Същества развиват между другото и онази дейност, която намира своя външен израз в унищожението и смъртта. На право можем да заявим, че спрямо по-висшите природни царства, ариманическите Същества имат задачата да предизвикат смъртта. И доколкото смъртта принадлежи към необходимия ред на Битието, задачата на ариманическите Същества е напълно основателна.

Ако обаче наблюдаваме действията на ариманическите Същества от духовната област, установяваме известни промени и в долния свят. След като арената на действие е в долния свят, те не се чувствуват обвързани с реда, съответстващ на техните сили, когато действуват в горния свят, от където фактически произлизат. В долния свят те се стремят към една независимост, каквато в горния свят никога не биха могли да постигнат. Този факт се проявява най-вече в действията на ариманическите Същества върху човека, доколкото той представлява най-висшето природно царство в сетивния свят. Те се стремят да направят човешкия живот, доколкото той е свързан със сетивното битие на човека, прекалено самостоятелен и не зависим, да го откъснат от горния свят и напълно да

го включат в техния собствен свят. Като мислеща душа човекът произхожда от горния свят. След като постигне духовното виждане, мислещата душа се издига в горния свят. Мисленето, проявяващо се в сетивния свят, притежава в себе си нещо, което можем да окачем като влияние над ариманическите Същества. Тези Същества искат да предадат на сетивното мислене един вид трайно съществуване сред сетивния свят. Доколкото техните сили причиняват смъртта, *ариманическите същества искат да откъснат мислещата душа от смъртта и да подложат на унищожение само останалите съставни части на човешкото същество*. И според техните намерения, силата на човешкото мислене трябва да остане изцяло в сетивната област и да приеме форма на съществуване, която все повече се приближава до ариманическата природа.

Току-що описаните процеси се проявяват в долния свят само чрез своите *действия*. В своята мислеща душа, човекът може да се устреми към това да се проникне със силите, които признават духовния свят, силите, които знаят, че живеят и съществуват в този свят. Но в своята мислеща душа, той може също и да отблъсне тези сили и да използва своето мислене, единствено за да обхваща сетивния свят. В последния случай примамките идват от ариманическите сили.

ЗА АСТРАЛНОТО ТЯЛО И ЗА СЪЩНОСТТА НА ЛУЦИФЕРИЧЕСКИТЕ СЪЩЕСТВА. ЗА СЪЩНОСТТА НА ЕТЕРНОТО ТЯЛО

Една друга категория духовни Същества, действащи от духовната област в сетивния свят (а също и в елементарния свят) са тези, които искат напълно да освободят чувстващата душа от сетивния свят; *един вид е одухотворяват*. Животът в сетивния свят принадлежи към общия миров ред доколкото човешката душа живее в сетивния свят, тя подлежи на определено развитие, което е част от условията на нейното съществуване. Обстоятелството, че е вплетена в сетивната област, е резултат от действието на Съществата, които могат да бъдат разпознати в горния свят. А срещу това действие са насочени усилията на друг вид Същества, които искат да откъснат чувстващата душа от условията на сетивния свят. Ще ги наречем *луциферически* Същества.

И така, луциферическите Същества един вид дебнат в сетивния свят всичко, което е от *душевно* (чувстващо) естество, за да го изтръгнат от сетивния свят и да го включат в една част от света, която наподобява тяхната природа. Погледнато от горния свят, действието на луциферическите Същества може да бъде забелязано и в елементарния свят. Там те се стремят да завладеят определени сили, които според техните намерения не трябва да бъдат засегнати от тежестта на сетивния

свят, въпреки че Съществата от горния свят са предопределили тези сили да бъдат включени в сетивния свят.

Както ариманическите Същества остават в определената им сфера, ако изпълняват възложената им задача да причиняват временно унищожение в рамките на мировия ред, така и луциферическите Същества не надхвърлят своята област, ако проникват чувстващата душа с такива сили, чрез които тя непрекъснато усеща подтика да се издигне над ограниченията на сетивния свят и да изживее себе си като самостоятелно, свободно същество. Обаче луциферическите Същества надхвърлят своята област и в разрез с всеобщия ред на горния свят искат да основат едно специално царство на Духа като за целта се стремят да преобразят душевните същества от сетивния свят.

В сетивния свят действията на луциферическите Същества напират в две посоки. От *една страна* благо дарение на тези Същества, човекът успява да се издигне над обикновеното сетивно изживяване. Той извлича своята радост и своето извисяване не само от сетивния свят. Той може да се радва и извисява от това, което живее в привидния блясък на илюзията от красивата привидност на сетивния свят. В този смисъл луциферическите Същества са предизвикали най-забележителните кулминации в културния живот на човечеството и най-вече в областта на изкуството. Но човек може да *разви*ва и в своето *свободно мислене*; *той няма нужда от механичното описание на сетивните факти. Той може да издигне творческото мислене над сетивния свят и да философствува върху нещата.*

От *друга страна* прекалената активност на луциферическите сили в човешките души се превръща в източник на всевъзможни фантазии и заблуждения, които се намесват в душевния живот в разрез с изискванията на по-висшия миров ред. Философствуване без истинско участие в мировия ред, своеобразно заплитане в случайни представи, прекомерно парадиране с любимото лично мнение: *Тези са отрицателните черти на луциферическата същност.* Със своето "*друго себе*" човешката душа принадлежи към горния свят. Но в същото време тя принадлежи и към долния свят. Ако е минало през съответната подготовка, свръхсетивното съзнание усеща сигурността по отношение на горния свят. За свръхсетивното съзнание не се променя нищо; *то се превръща в това, което за всяка човешка душа е едно състояние на нещата, обаче към това състояние на нещата се прибавя познанието.*

Всяка човешка душа принадлежи към горния свят и доколкото човек живее в сетивния свят тя е включена в едно "сетивно тяло", което съществува според процесите на сетивния свят; *душата е включена и във финото етерно тяло, което живее сред процесите на елементарния свят.* В *сетивното* тяло и в *етерното* тяло действуват силите на

ариманическите и луциферическите Същества. Тези сили са от духовно, свръхсетивно естество.

Доколкото човешката душа живее в горния (духовен) свят, тя е ако можем да си послужим с този израз *едно астрално същество*. Една от причините, оправдаващи това наименование е, че *астралното* същество на човека като такава, *не* е подчинено на физическата Земя и нейните условия. Духовната Наука установява, че в *астралното* същество на човека са валидни не природните закони на Земята, а законите на *звездния свят*. Ето защо наименованието е точно. И така, след физическото и етерното тяло, стигаме до *астралното тяло* на човека. Тук е необходимо да добавим следното: *Човешкото астрално тяло има своя произход в горния свят, в същинската духовна област*. Там то е едно от астралните Същества, чиято арена на действие е именно духовният свят. Доколкото елементарният и сетивният свят са отражения на духовния свят, човешкото етерно и физическо тяло също трябва да бъдат разглеждани като отражения на човешкото астрално тяло. Обаче в етерното и физическото тяло работят сили, които идват от луциферическите и ариманически Същества. И понеже тези Същества са от духовен произход, естествено е в областта на сетивно-физическото и етерно тяло да намерим и астралната същност на човека.

Един духовен възглед, който приема само образите на свръхсетивното съзнание и не съумява да вникне в тяхното значение, лесно може да вземе астралната обвивка на физическото и етерното тяло за същинското астрално тяло. И тъкмо това "астрално тяло" е онази съставна част на човешкото същество, която в своите действия застава срещу закономерностите, отредени за човека в общия миров ред.

Понеже първоначално обикновеното съзнание не разполага със знание за астралната същност на човека, грешките и недоразумения в тази област са напълно възможни. Но това знание не може да бъде постигнато, дори и в първата степен на свръхсетивното съзнание. Това съзнание човек постига, когато започне да изживява себе си в своето етерно тяло.

Обаче в етерното тяло той вижда отражението на своето "друго себе" и на горния свят, комуто то принадлежи. Следователно той вижда етерното отражение на своето астрално тяло, заедно със съдържащите се в него луциферически и ариманически Същества.

В следващите глави на тази книга ще покажем, че "Азът", считан от човека за негова същност в обикновения живот, изобщо не е "истински Аз", а отражение на "истинския Аз" в сетивно-физическия свят. Така че за етерното виждане, етерното отражение на астралното тяло може да се окаже една илюзия на "истинското астрално тяло". След като свръхсетивното съзнание продължава да се издига и вживява в горния свят, то добива точен поглед върху отражението на горния свят в долния,

особено що се отнася до човешкото същество. Преди всичко се установява, че финото етерно тяло, което човек притежава в сегашно то си земно съществуване, фактически не е отражение на това, което му съответствува в горния свят. Това отражение е деформирано поради действията на луциферическите и ариманически Същества. Духовният първообраз на етерното тяло просто не може да намери своето завършено отражение в земния човек поради самото естество на земните отношения, където действуват посочените Същества. Ако свръхсетивното съзнание следва своя път и се издигне над Земята до една нова област, където е възможно пълно отражение на първообраза на етерното тяло, то открива, че се намира извън сегашното планетарно състояние на Земята; *открива, че е пренесено дори извън предходното планетарно състояние, което определяме като лунно състояние*. Става ясно, че сегашното Земно състояние се предхожда от Лунното състояние, а то на свой ред се предхожда от Слънчевото състояние. Защо избираме името "слънчево състояние" е обяснено в моята книга "Тайната Наука". Следователно, в далечното минало Земята се е намирала в т.н. Слънчево състояние, преминала е в т.н. Лунно състояние, и се е превърнала в днешната "Земя". По време на Слънчевото състояние човешкото етерно тяло е било едно чисто отражение на духовните процеси и Същества от духовния свят, от които произхожда и самото то. Свръхсетивното съзнание установява, че тези Същества се състоят от чиста *мъдрост*. Можем да заявим, че в прадалечното Слънчево състояние на Земята, човекът е приел в себе си своето етерно тяло като чисто отражение на космическите Същества на Мъдростта. В хода на следващите Лунна и Земна епоха, човешкото етерно тяло се променя и добива своя сегашен вид.

ОБОБЩЕНИЕ

В себе си човек носи едно душевно ядро, което принадлежи на духовния свят. То е идентично с вечната човешка същност, която в хода на повтарящите се земни съществувания се проявява така, че в един живот се развива в рамките на обикновеното съзнание като едно самостоятелно същество, което е независимо от споменатото съзнание; *след физическата смърт на човека то живее в един чисто духовен свят и след съответен период от време пренася и изживява последиците от миналия земен живот в един нов земен живот*. Тази вечна човешка същност *инспирира или вдъхновява съдбата на човека*. Тя *инспирира тази съдба така, че един земен живот се явява като логично следствие на преходния земен живот*.

Самият човек е идентичен с тази вечна същност; *той живее в нея като в своето "друго себе"*. И доколкото е идентичен с това "друго себе", той живее в едно астрално тяло, както живее и във физическото си и етерно

тяло. Както обкръжаващата среда на физическото тяло е физическият свят, така обкръжаващата среда на астралното тяло е духовната област. Съществата, които са от същия вид и имат същия произход, както "другото себе" на човека, действуват във физическия и елементарния свят като ариманически и луциферически сили. Според начина, по който те действуват, се обяснява и отношението на човешкото астрално тяло към неговото физическо и етерно тяло.

Първоизточникът на етерното тяло трябва да търсим в едно минало планетарно състояние на Земята, в т. н. "слънчево състояние".

С оглед на изложеното дотук можем да разгледаме човека по следния начин:

1. *Физическо тяло* в сетивно-физическия обкръжаващ свят. Чрез него човекът познава себе си като самостоятелно същество (Аз).

2. *Финото (етерно) тяло* в елементарния обкръжаващ свят. Чрез него човекът познава себе си като съставна част от жизненото (етерно) тяло на Земята и наред с това, като участник в трите последователни планитарни състояния на нашата Земя.

3. *Астралното тяло* в един чисто духовен обкръжаващ свят. Чрез него човекът е част от един духовен свят; *елементарния и физическият свят са отражения на този духовен свят*. В него се намира "другото себе" на човека, което се проявява в повтарящите се земни съществувания.

ЗА "ПАЗАЧЪТ НА ПРАГА" И ЗА НЯКОИ ОСОБЕНОСТИ НА СВРЪХСЕТИВНОТО СЪЗНАНИЕ

В своите сетивни изживявания човекът се намира във от духовния свят, откъдето в смисъла на досегашни те описания, произлиза той самият. Какъв дял заемат тези изживявания в човешкото същество, се вижда, ако се замислим, че свръхсетивното съзнание, което прониква в свръхсетивните светове, се нуждае именно от едно укрепване на душевните сили, които са добити в условията на сетивния свят. Ако това укрепване липсва, душата изпитва известен страх, за да пристъпи в свръхсетивния свят. И за да се избави от навлизането в свръхсетивния свят, тя започва да търси "доказателства", които да я убедят в невъзможността да проникне в този свят. Но когато душата се усети достатъчно силна, за да проникне до там, когато започне да различава в себе си силите, които и позволяват след влизането в този свят да се утвърждава като самостоятелно същество и да изживява в полето на своето съзнание не само мисли, но и Същества, както това следва да бъде в елементарния и духовния свят, тогава тя разбира още, че може да събере тези сили единствено по време на живота в сетивния свят. Тя вижда и необходимостта да бъде ръководена, докато протича животът и в сетивния свят. Този възглед за нещата се потвърждават от

изживяванията, които свързват свръхсетивно то съзнание с *мисленето*. При навлизането в елементарния свят, съзнанието се изпълва със Същества, които то възприема под формата на образи. Спрямо тези Същества тя просто не е в състояние да развие подобна душевна дейност, каквато развива в своя мисловен живот сред сетивния свят. Въпреки това би било невъзможно да се ориентираме в този елементарен свят, ако не сме го обхванали с нашето мислене. Без мисловното обхващане бихме могли да *виждаме* Съществата на елементарния свят, но не бихме могли със сигурност да знаем, пред кое от тях сме изправени. Ще приличаме на един човек, застанал пред текст, който не може да прочете; *с очите си той вижда същото, което вижда и онзи, който може да прочете текста; до смисъла и значението му ще стигне само вторият*.

И все пак по време на пребиваването си в елементарния свят, свръхсетивното съзнание в никакъв случай не упражнява такава мисловна дейност, каквато върши в сетивния свят. Нещата по-скоро изглеждат така, че едно мислещо същество като човека при правилно виждане в елементарния свят, възприема значението на неговите Същества и сили, докато едно не мислещо същество би възприемало образите без да разбира техния смисъл. Ако някой би проникнал в духовния свят, без душата му да обхване мисловно процесите и Съществата там, тогава например ариманическите Същества биха му се представили като нещо свършено различно от това, което са в действителност. По същия начин стоят нещата с луциферическите и с другите Същества от духовния свят. Човек вижда действителния облик на *ариманическите и луциферическите* Същества, когато от духовния свят отправя към тях своя ясновиждащ поглед, който обаче е подсилен с мисленето.

Ако душата не се въоръжи с достатъчно мисловна сила, луциферическите Същества, гледани от духовния свят, биха завладели образния свят на свръхсетивното съзнание и биха предизвикали в съзерцаващата душа илюзията, че тя прониква все по-дълбоко в *мечтания* духовен свят, докато всъщност тя би потънала все по-дълбоко в онзи свят, който луциферическите сили се стремят да изградят като свят, подобен на самите тях. Наистина душата би се чувствала все *посвободна*, но така тя би потънала в един духовен свят, неотговарящ на нейната същност и нейния произход. Сетивният свят напълно скрива луциферическите Същества. Ето защо в условията на сетивния свят, те не могат да подведат човешкото съзнание. За него те просто не съществуват. Така съзнанието, не заблуждавано от тях, има възможност да укрепне мисловно. *Здравото човешко съзнание* притежава един особен инстинкт: *То иска да проникне в духовния свят само до толкова, доколкото е подготвено за това в условията на сетивния свят*.

Изобщо човешкото съзнание е свързано с начина, по който то изживява себе си в сетивния свят. То плува в свои води, когато изживява себе си в онези мисли, чувства, афекти и т.н., които дължи на сетивния свят. И колко силно свързано е с тези изживявания, проличава особено ясно в мига, когато то наистина проникне в свръхсетивните светове. Както в изключителни моменти на живота си човек се улавя за най-скъпите си спомени, така и при *навлизането в свръхсетивните светове*, от дълбините на душата му по необходимост бликат всички влечения, на които въобще е способен. И сега той забелязва, колко здраво е *свързан с живота в сетивния свят*. Тази свързаност се проявява в неговата пълна истинност, в отсъствието на всякакви илюзии, на които иначе той е склонен. При навлизането в свръхсетивния свят като един вид първо свръхсетивно постижение човек задълбочава своето себепознание до степен, каквато по-рано изобщо не е предполагал, че може да съществува. Човек разбира, че ако наистина иска да проникне *знаещ* в света, в който и без друго пребивава без прекъсване, той трябва да остави всичко зад себе си съзнателно или несъзнателно в сетивния свят, това застава пред погледа на душата в най-висша яснота.

Често пъти тези изживявания карат човека да изостави всички понататъшни опити, за *проникване* в свръхсетивните светове. *Постепенно той проумява* по колко различен начин *трябва да усеща нещата*, ако иска пребиваването му в духовния свят да бъде успешно. Той стига и до решението, че е длъжен да постигне коренно различна душевна нагласа от тази, която е имал по-рано, или казано с други думи към вече изградената душевна нагласа, да *прибави нещо ново*. И все пак, какво става в мига, когато човек навлиза в свръхсетивния свят? Той се обръща към своята *вечна същност*, но сега я гледа не от сетивния свят, както досега, а *без никаква илюзия от духовния свят*. Сега той е *проникнат от силите на познанието*, чрез което е в състояние да оцени *нейната истинска стойност*. Когато разглежда себе си по този начин, той разбира *защо се страхува* да навлезе съзнателно в *духовния свят*. Той установява, че като *знаещо същество*, не желае да проникне в този свят. И колкото по-точно се *самонаблюдава*, толкова по-силно се проявяват онези негови *склонности и влечения*, чрез които той *иска да остане* със своето съзнание в *сетивния свят*. *Висшето знание* примамва тези склонности и влечения от най-потайното скривалище на душата. Те *трябва да бъдат познати*, защото иначе е невъзможно да бъдат преодоляна. Но точно в акта на познанието, те доказват своята *изключителна мощ*. Те искат да завладеят душата и тя се усеща *въвлечена в непрогледен мрак*.

Мигът на себепознанието е извънредно сериозен. В света твърде много се теоретизира и философствува върху себепознанието. Но така душата по-скоро се отклонява от тази сериозност, вместо да се насочи към нея. И

въпреки цялата тази сериозност: *какъв трепет и какво задоволство изпитваме, когато се замислим как човешката природа е така устремена, че самите и инстинкти я спират да проникне в духовния свят, преди да е постигнала необходимата зрялост на себепознанието. Какво задоволство изпитва човек от първата забележителна среща със своята вечна същност, която в еволюцията на човечеството трябва да претърпи още по-нататъшно развитие!*

С право можем да кажем, че вътре в човека е *спотаено* едно същество, което *грижливо пази граничната линия*, която трябва да бъде *премината при влизането в свръхсетивния свят*. Това *спотаено в човека духовно същество, което е самият той*, не може да бъде доловено от обикновеното съзнание, също както и окото не може да види себе си; *то именно е "Пазачът на прага" в духовния свят. Познаваме го едва в мига, когато го видим вън от нас, като едно друго същество.*

Както и другите свръхсетивни опитности, "Пазачът на прага" превръща укрепналите в себе си душевни способности в образи. Защото независимо от това, че срещата с "пазача" се издига за ясновиждащия поглед до степен на познанието, тя съвсем не е едно събитие, което засяга само ясновидеца. Точно същият процес се извършва всеки път с всеки човек в мига на заспиването и това "заставане срещу самия себе си", което е идентично със заставането пред "Пазачът на прага" продължава толкова, колкото трае и самият сън. След заспиването на душата се издига до своята свръхсетивна същност. Само че тогава нейните вътрешни сили не са достатъчни, за да породят съзнание за тази свръхсетивна същност.

За разбирането на свръхсетивните опитности, особено в техните плахи зародиши, е от изключителна важност да загатнем, че душата би могла да има свръхсетивни изживявания, без те да са съпроводени с каквото и да е интелектуално обяснение за тях. Първите проблясъци на ясновиждането, са неопишуемо нежни. Често в очакването си да види нещо осезаемо, човек пропуска нежните и прелитачи ясновидски впечатления. Той дори не иска да ги приеме за такива. А те възникват по толкова неуловим начин, като че ли предварително са подготвили човека за това да ги забрави веднага; *в полето на съзнанието те трепват така плахо, че оставят като свършено незабелязани душевни вълнения*. Тъкмо по тази причина и защото в повечето случаи от духовното познание се очаква нещо съвсем друго, отколкото то може да даде първоначално, мнозина *сериозни* изследователи на духовния свят просто *се разминават* със свръхсетивните изживявания.

Срещата с "Пазачът на прага" е важна и в това отношение. Когато душата е укрепнала в своето себе познание, срещата с "пазача" също може да премине като слаб и нежен полъх пред духовния поглед; *само че в този случай тя няма да бъде заличена от забравата, както става с*

другите свръх сетивни впечатления, защото човек е много по-силно заинтересуван от своята собствена личност, отколкото от други неща. Разбира се, съвсем не е задължително срещата с "пазача" да бъде едно от първите свръхсетивни изживявания. Укрепването на душата може да се извърши по различни пътища. Често пъти, още с първите и стъпки, преди срещата с "пазача" се намесват съвсем други духовни Същества и процеси. И все пак сравнително скоро след навлизането в свръхсетивния свят, душата се изправя пред "Пазачът на прага".

ЗА АЗОВОТО ЧУВСТВО И ЗА СПОСОБНОСТТА НА ЧОВЕШКАТА ДУША ДА ОБИЧА. ЗА ОТНОШЕНИЯТА НА ЧОВЕШКАТА ДУША КЪМ ЕЛЕМЕНТАРНИЯ СВЯТ

Когато човешката душа навлиза съзнателно в елементарния свят, тя се вижда принудена да променя някои представи, които е добила всред сетивния свят. Тя е способна да извърши тези промени, едва след като е укрепила своите вътрешни сили.

Ако тя не стори това, може да бъде обзета от чувството, че при навлизането в елементарния свят, изведнъж губи твърдата почва, върху която е свикнала да гради своя вътрешен живот. Представите, добити във физическия сетивен свят, са пречка за навлизането в елементарния свят, само доколкото човек се стреми да ги запази в онзи вид, в който те отговарят на сетивния свят. Единствената причина за този стремеж е *навикът* на душата. Напълно естествено е, че съзнанието, което първоначално възприема *само* сетивния свят, свиква с онази форма на своите представи, която то счита за единствено възможна с оглед на условията в сетивния свят.

И това е повече от естествено; *то е необходимо. Душевният живот никога не би стигнал до своята вътрешна цялост, до своята необходима устойчивост, ако не би развил в сетивния свят едно съзнание, което в известен смисъл, си служи с праволнейни и строго наложени му представи.* След всичко, което съвместният живот може да даде на душата, тя е в състояние да навлезе в елементарния свят така, че да не изгуби своята самостоятелност, своята цялост. Укрепването на душевния живот трябва да бъде постигнато, за да може в при навлизането в елементарния свят, тази самостоятелност да е не само несъзнаващо душевно качество, но и утвърден факт в човешкото съзнание.

Ако душата е твърде слаба за съзнателното изживяване на елементарния свят, навлизайки в него тя губи всяка самостоятелност; *по същия начин изчезва и всяка мисъл, която отпечатва твърде слабо в душевния живот и не може да остане там като ясен спомен.* Фактически в този случай душата изобщо не може да проникне

съзнателно в свръхсетивния свят. И когато подновява своите опити да проникне в свръхсетивния свят, тя винаги ще бъде отблъсната обратно в сетивния свят от онова същество, което живее в нея и което можем да наречем "Пазачът на прага". И ако все пак тя е доловила нещо от свръхсетивния свят, така че при завръщането си в сетивния свят запази в своето съзнание откъслечни следи от свръхсетивния свят, такава плячка често пъти предизвиква объркване в представите и мисленето.

Да се изпадне в такава обърканост е напълно изключено, ако човек развива нормалната си разсъдъчна способност според изискванията на сетивния свят. Правилното отношение към процесите и Съществата от свръхсетивните светове душата изгражда именно благодарение на своята разсъдъчна способност. За да живее човек съзнателно в тези светове, необходим е такъв импулс на душата, който в сетивния свят не може да бъде разгърнат до онази степен, до която се проявява в свръхсетивните светове. Този импулс се изразява в пълното *отдаване* на онова, което изживява. Той трябва да се потопи в изживяването, да стане *едно цяло* с него; *трябва да умее това до такава степен, че да се окаже във от себе си и да се усеща пренесен в другото същество*. Така става едно *преобразяване* на собственото същество. Ако не разполагаме с тази способност за преобразяване, няма да стигнем до истинни изживявания в свръхсетивните светове. Защото в основата на всяко изживяване лежи осъзнаването на следващия факт: *Сега ти си преобразен по "този начин", пълнокръвно свързан си с едно същество, което чрез своята природа преобразява по "този начин"*. И тъкмо в това *себе-преобразяване и вживяване* в другите същества се състои животът в свръхсетивните светове. Едва сега забелязва колко близък е по своята природа с дадено Същество и колко далеч е от друго. Възникват степени на душевните изживявания, които особено с оглед на елементарния свят можем да наречем *симпатии и антипатии*.

Например при срещата с едно Същество или с даден процес от елементарния свят, човек усеща, че в душата му възниква изживяване, което може да определи като *симпатия*. В дълбочината на това конкретно изживяване, *симпатията*, той стига до познанието за елементарното Същество и неговата природа. Не трябва да си представяме, че изживяването на *симпатия* и *антипатия* може да се оценява само по неговата интензивност. В известен смисъл, при посочените изживявания, разиграващи се в сетивно-физическия свят, може да се говори *само* за една по-силна симпатия, съответно антипатия. В елементарния свят симпатиите и антипатиите се различават не само според тяхната сила, а и според нещо друго, представа за което можем да получим например от разликата на цветовете, които наблюдаваме в сетивния свят.

Както имаме пред себе си многоцветния и пъстър сетивен свят, така можем да се потопим и в един пъстър и многообразен симпатичен или антипатичен елементарен свят. Нека добавим, че в елементарното царство "антипатичното" *не* означава отблъскване; *там с думата "антипатично" имаме предвид определено качество на елементарното същество или на елементарния процес, отнасящо се към друго "симпатично" качество на дадено същество или процес, също както в сетивния свят синият цвят се отнася към червения.* Бихме могли да кажем, че човекът е в състояние да пробуди в своето етерно тяло едно "сетиво" за елементарния свят. Това сетиво е способно да възприема симпатии и антипатии в елементарния свят, както в сетивния свят окото възприема цветовете, а ухото звуци. И както в сетивния свят един предмет е червен, а друг син, така и Съществата на елементарния свят са такива, че едно от тях излъчва даден вид симпатия, друго даден вид антипатия.

Подобно изживяване на елементарния свят чрез симпатии и антипатии далеч не възниква само за свръх сетивно пробудената душа; *то принадлежи към същността на човешката душа.* Но обикновеният душевен живот не стига до познание за тази същност на човека. В себе си човекът носи своето етерно тяло и чрез него той е дълбоко свързан с процесите и Съществата на елементарния свят. В даден миг от живота си той е вплетен по определен начин със симпатии и антипатии в елементарния свят, в друг момент по друг, коренно различен начин. Но като етерно същество, душата не може непрекъснато да живее така, че симпатиите и антипатиите да се проявяват в нея по толкова отчетлив начин. Както в сетивния свят будното състояние трябва да се сменя със състоянието на сън, така и в елементарния свят, на симпатиите и антипатиите трябва да бъде противопоставяно едно друго състояние. Душата може да се оттегли от всякакви симпатии и антипатии и да изживява в себе си единствено своята собствена същност. Това усещане може да достигне такава сила, че да сме принудени да говорим за "воля", отправена към собствената същност. Тук става дума за едно душевно състояние, което е трудно да бъде описано, защото в своята първична и чиста природа е от такова естество, че в сетивния свят няма подобно на него, освен силното чисто *Азово* чувство. За елементарния свят такова състояние изглежда по следния начин. Спрямо симпатиите и антипатиите, душата усеща импулса да си каже: *Аз също искам да съществувам в себе си.* Така душата се освобождава от присъщите на елементарния свят, този "живот в себе си" е така да се каже едно сънно състояние; *докато будното състояние се изразява в споменатото отдаване на процесите и съществата.* Когато будната в елементарния свят човешка душа се стреми към "живота в себе си", т.е. към

"елементарния сън", тя може да го постигне след като се върне обратно в будното състояние, изразяващо се в сетивния свят с *напълно развито Азово чувство*. Той се състои в изтръгването на душата от елементарните изживявания. Фактически за свръхсетивното съзнание душевният живот в сетивния свят е един духовен сън, едно духовно заспиване.

След като в хода на *правилно развиваното* ясновиждање настъпи пробуждането в свръхсетивния свят, споменът за сетивните изживявания остава недокоснат. Този спомен трябва да остане, защото иначе за ясновиждащото съзнание биха се появили други събития и Същества, а не собственият Аз. В този случай човекът не би стигнал до *себепознание*, не би имал *самостоятелен духовен живот*; *в душата му биха нахлули други процеси и същества*. Ето защо, размишлявайки върху последното, ще се съгласим, че в основата на правилно развиваното ясновиждање трябва да стои силното "Азово чувство". Но в него ясновидството съвсем не постига нищо, което възниква в душата едва чрез самото *ясновидство*; *човекът обаче се научава да разбира и вниква в това, което винаги е съществувало в дълбините на душата, макар и да остава недоловимо за обикновения душевен живот, протичащ в сетивния свят*. Силното "Азово чувство" се проявява *не* чрез етерното тяло, а чрез душата, която изживява себе си във физическото тяло. И ако душата не пренесе *Азовото чувство*, възникващо от нейните изживявания в сетивния свят, в миговете на изграждането от нея ясновидството, ще се окаже, че тя не е достатъчно подготвена, за да има опитности в елементарния свят.

За човешкото съзнание в сетивния свят е характерно, че макар и *Азовото чувство* да е налице, то е силно заглушено. Тъкмо по тази причина душата има възможност да напредне в най-благоприятна нравствена сила, която съществува сред сетивния свят: *съчувствието*. Защото ако силното *Азово чувство* доминира в съзнателните душевни изживявания сред сетивния свят, нравствените импулси и представи не могат да се развият по адекватен начин. В този случай те не биха могли да ни отведат до *любовта*. Не трябва да сравняваме обсъждания вече стремеж към отдаване, така характерен за елементарния свят, с това, което човешкият душевен живот познава като "любов". "Отдаването" в елементарния свят протича като *Себе-изживяване* в едно друго Същество; *докато любовта е изживяване на другия в нашата собствена душа*. За да разгърне човек това изживяване, в душата му трябва да се спусне, така да се каже, едно було върху *Азовото* изживяване. Едва сега, когато душата е един вид "заглушено" относно своите собствени сили, в нея възниква едно "потъване" в страданията и радостите на едно друго същество: *От истинската нравственост в човешкия живот покълва любовта*. За човека любовта е най-същественото изживяване в сетивния свят. Ако проникнем в същността на любовта и състраданието, ние ще

открием как духовния свят се изявява в своята пълна истинност тук, в условията на сетивния свят. Една от характеристиките на свръхсетивния свят е, че там човек се *превърща и преобразява* в друго същество. Когато в живия сетивно-физически човек духовните сили метаморфозират така, че заглушават *Азовото чувство* и се проявяват като любов, тогава тези духовни сили остават верни на собствени закони. Изобщо, благодарение на свръхсетивното съзнание, човешката душа се пробужда за духовния свят, но вярно е и друго: *Че в любовта духовните сили се пробуждат сред сетивния свят*. Там, където в живота просветват любовта и състраданието, долавяме вълшебния полъх на *духа*, проникващ в сетивния свят. Ето защо правилно развитото ясновидство никога не може да притъпи състраданието и любовта. Колкото по-истински се издига душата в духовните светове, толкова по-вече тя усеща безлюбието и липсата на състрадание като отрицание на самия Дух.

Свръхсетивните опитности на ясновиждащото съзнание показват твърде странни особености, които допълват горното изложение. Докато *Азовото чувство* което е необходимо за свръхсетивните опитности може да бъде леко заглушено и често остава като слаб, угасващ спомен, то веднага след навлизането в свръхсетивния свят, чувствата на безлюбие и омраза, както и всички безнравствени импулси, се превръщат в могъщи душевни изживявания; *те застават пред душата като живи упреци, превръщайки се в страшни и отблъскващи образи*. За да не се измъчва от тях, свръхсетивното познание често прибегва до такива средства, до такива духовни сили, които заличават впечатленията от тези образи. Те отклоняват ясновидството от добрите области на духовния свят и го тласкат към злите.

От друга страна истинската любов и доброжелателност са такива душевни изживявания, които укрепват силите на съзнанието тъкмо в смисъл, който е необходим за първоначалните свръхсетивни опитности. След като казахме, че душата се нуждае от подготовка, преди да е в състояние да има свръхсетивни опитности, нека добавим, че към разнообразните подготвителни средства спадат още и *истинската способност на човека да обича, склонността към доброжелателство и състрадание*.

Прекомерно развитото *Азово чувство* в сетивния свят действа срещу нравствеността. Но едно достатъчно развито *Азово чувство* прави така, че душата бива връхлетяна от бурите на елементарните симпатии и антипатии; *то лишава душата от вътрешната сигурност и решителност*. А те могат да са налице само тогава, когато етерното тяло, което в обикновения живот остава *неосъзнато*, действа достатъчно силното *Азово чувство*, характерно за сетивно-физическото изживяване. Все пак, за развитието на истински нравственото душевно настроение е

необходимо, това *Азово чувство* въпреки че то трябва да е налице да бъде смекчено чрез *страданието и любовта*.

ЗА ГРАНИЦАТА МЕЖДУ СЕТИВНИЯ СВЯТ И СВРЪХСЕТИВНИТЕ СВЕТОВЕ

При познанието, което се стремим да постигнем върху отношенията между различните светове идва в съображение и обстоятелството, че определена сила, която в даден свят трябва да разгърне своята активност с оглед на мировия ред може да се насочи *против* този миров ред, когато същата сила започне да се проявява в друг свят. За устройството на човека е необходимо, в неговото етерно тяло да съществуват две противоположни сили: *Способността му да се преобразява в други същества и силното Азово чувство*. Тези две сили не могат да се разгърнат от душата и сетивния свят, без едната от тях да бъде смекчена. В елементарния свят те са балансирани така, че гарантират съществуването на човека, както в сетивния свят *сънят и будността* правят възможен човешкия живот. Отношението между тези две противоположни сили не би трябвало да бъде такова, че едната да унищожавя другата; *двете сили трябва да се развиват едновременно и да се уравновесяват взаимно*.

Но *Азовото чувство и способността за преобразяване* могат да си взаимодействуват по посочения начин само в елементарния свят; *в условията на сетивния свят може да действуват само това, което с оглед на мировия ред идва като резултат от тяхното взаимодействие*. Ако *способността за преобразяване*, която даден човек *трябва* да има в своето етерно тяло, действува в сетивното битие, той би се усещал в душевен смисъл като нещо, което не е съобразено с неговото физическо тяло. В сетивния свят физическото тяло придава на човека ясни и строги контури, благодарение на които той се обособява като отделен индивид в този свят.

Нещата не стоят така с неговото етерно тяло в елементарния свят. Там, за да бъде "човек" в пълния смисъл на тази дума, той трябва да може да приема всевъзможни форми. Ако това не би било възможно, той би бил обречен на пълна самотност в елементарния свят; *той не би се усещал сроден с нито едно същество, с нито един процес*. Но в елементарния свят това би означавало, че за такъв човек съответните Същества и процеси просто не съществуват.

Ако обаче човешката душа би внесла и развила *способността за преобразяване* която е необходима в елементарния свят и в сетивния свят, тя би изгубила своята личност. Такава душа би живяла в противоречие със себе си. В условията на физическия свят *способността за преобразяване* трябва да бъде сила почиваща в дълбините на душата;

сила, която определя основното настроение на душата, но без да се проявява в сетивния свят.

Сврѣхсетивното съзнание трябва да се вживее в *способността за преобразяване*; ако то не би било в състояние да го стори, не би могло да стигне и до никакви наблюдения в елементарния свят. Така сврѣхсетивното съзнание се добира до една способност, която може да се прилага, само докато душата се намира в елементарния свят, и която трябва да се подтиска, след като душата се връща обратно в сетивния свят. Сврѣхсетивното съзнание непрекъснато съблюдава *границата* между двата свята; *с подходящите за сврѣхсетивния свят способности, то не трябва да се намесва в сетивния свят*. Ако душата би позволила метаморфозиращата способност на нейното етерно тяло да се проявява и в сетивния свят, обикновеното съзнание би се изпълнило с несъответстващи за този свят представи. Душата би стигнала до пълно объркване в своя представен живот. Съблюдаването на границата между световите е необходима предпоставка за правилното развитие на сврѣхсетивното съзнание. Ако човек се стреми към сврѣхсетивно съзнание, той не трябва да допуска риска, сврѣхсетивните опитности да вмъкват нещо смущаващо в неговото обикновено съзнание.

Когато човек се запознава с "Пазачът на прага", той разбира как е поставен душата в сетивния свят и каква сила притежава, за да прогонва от сетивно-физическото съзнание всичко, което не трябва да се проявява там под формата на сили и способности от сврѣхсетивните светове. Ако човек навлезе в сврѣх сетивния свят *без себепознанието*, което му дава "Пазачът на прага", той може да бъде *сразен* от изживяванията, характерни за този свят. Те могат да нахлуят в сетивно-физическото съзнание като подвижни илюзорни образи. Тогава те приемат характера на сетивни възприятия и логичната последица е, че душата ги взема за действителни, без те да са такива. Правилно развитото ясновидство никога не може да прие ме образите от елементарния свят за действителност, както това прави обикновеното съзнание спрямо изживяванията в сетивния свят. Образите от елементарния свят намират верните отношения спрямо съответстващата им действителност, едва чрез метаморфозиращата способност на душата.

Втората сила, която е необходима за етерното тяло *силното Азово чувство* също не трябва да прониква в живота на душата сред сетивния свят така, както би било уместно по отношение на елементарния свят. Ако все пак това стане, сред сетивния свят тя се превръща в източник на неморални склонности, доколкото те са свързани с *егоизма*. Точно тук Духовната Наука открива произхода на "злото" в човешките действия. Би означавало да нямаме и най-слаба представа за мировия ред, ако смятате, че той би могъл да съществува и без силите, които изграждат източника

на злото. Ако тези сили не съществуваха, човешкото етерно тяло не би могло да се развива в елементарния свят. А тези сили са несъмнено добри, ако те се проявяват *само* в елементарния свят; *те създават злото благодарение на това, че не остават в дълбините на душата, за да регулират от там връзките на човека с елементарния свят, а че се пренасят в душевните изживявания всред сетивния свят, превръщайки се в подтици на егоизма. Тогава те започват да действуват срещу способностите на човека да обича и по този начин стават източници на неморални действия.* Когато силното *Азово чувство* премине от етерното тяло във физическото, то причинява не само засилване на егоизма, но и *отслабване* на самото етерно тяло. Свръхсетивното съзнание се натъква на откритието, че при навлизането в свръхсетивния свят необходимото *Азово чувство* е толкова по-слабо, колкото по-силен е *егоизмът* при изживяването всред сетивния свят. В дълбините на душата, егоизмът прави човека ни силен, а слаб. И когато човекът минава през Портата на смъртта, се проявява и действието на егоизма, натрупан в живота между раждането и смъртта, и то така, че прави душата слаба за изживяванията в свръхсетивния свят.

ЗА СЪЩНОСТТА НА ДУХОВНИТЕ СВЕТОВЕ

Когато душата навлиза в свръхсетивните светове, тя се научава да вижда себе си по начин, за който не може да има никаква представа в сетивния свят. Тя установява, че благодарение на своята способност да се преобразява и метаморфозира, тя разпознава Съществата, с които е малко или много сроден; *но забелязва още, че в свръхсетивния свят открива същества, с които е не само сродна, но с които трябва да се сравнява, за да се научи да познава себе си.* По-нататък тя стига до наблюдението, че в свръхсетивния свят тези Същества са станали това, което самата душа е направила от себе си в сетивния свят. В елементарния свят човешката душа среща Същества, които в *този свят* са развили такива сили и способности, каквито човек може да постигне само благодарение на това, че освен етерното си тяло и другите свръхсетивни части, притежава също и физическо тяло. Съществата, за които загатваме тук, не притежават такова физическо-сетивно тяло. Те са така устроени, че чрез своето етерно тяло имат такива душевни свойства, каквито човекът има благодарение на физическото тяло. Въпреки че до известна степен са подобни на човека, тези Същества се различават от него главно по това, че не зависят от условията на сетивния свят. Те изобщо не разполагат със сетива от рода на тези, които има човекът. Тяхното знание е подобно на човешкото, само че те не са го постигнали чрез сетивата, а чрез един вид издигане на техните представи и други душевни изживявания от дълбините на тяхната същност. Техният вътрешен живот е един вид

вложен в тях, и те го извличат от своите дълбини, както човекът извлича паметовите си представи от дълбините на своята душа.

По този начин човекът се научава да разпознава онези Същества, които в свръхсетивния свят са станали това, което самият той е постигнал от себе си всред сетивния свят. В мировия ред тези Същества стоят с една степен над човека, въпреки че донякъде са сродни с него. Те образуват едно царство от Същества, една Йерархия, която стои над човека. Въпреки родството им, тяхното етерно тяло се различава от човешкото етерно тяло. Докато чрез симпатиите и антипатиите на своето етерно тяло човекът е вплетен със свръхсетивното етерно (жизнено) тяло на Земята, душевният живот на споменатите Същества изобщо не е свързан със Земята.

Ако човек внимателно наблюдава това, което тези Същества изживяват чрез своето етерно тяло, той открива, че тези изживявания са сходни с неговите собствени изживявания. С други думи те също имат *мислене, чувства и воля*. Но чрез етерното тяло те постигат нещо, което човекът не може да постигне само чрез физическото тяло. Чрез своето етерно тяло те идват до определено съзнание за своята собствена същност.

Докато човекът не би стигнал до никакво съзнание, за което и да е свръхсетивно Същество, ако не би принесъл в свръхсетивния свят силите, които развива във физико-сетивното тяло.

Свръхсетивното съзнание се научава да разпознава тези Същества благодарение на способността си за наблюдение с помощта на човешкото етерно тяло. Свръхсетивното съзнание издига човешката душа в света, в който тези Същества проявяват своите действия. Едва след като душата може да изживява себе си в този свят, в нейното съзнание възникват образи (представи), които спомагат за опознаването на тези Същества. Защо те не се намесват пряко във физическия свят, нито пък в човешкото физическо тяло. Те изобщо не са достъпни за изживяванията, които човек има чрез своето физическо тяло. Те са духовни (свръхсетивни) Същества, които така да се каже, не стъпват на физическия свят. Когато човек не съблюдава границата между сетивния и свръхсетивния свят, може да се случи така, че в своето физическо-сетивно съзнание той да вмъкне образи от свръхсетивния свят, които несъответствуват на истинския облик на тези Същества. Споменатите образи възникват в резултат на определени изживявания от страна на луциферическите и ариманическите Същества, които са сходни на току-що описаните свръхсетивни Същества, но за разлика от тях не са пренесли своето обиталище и своята сфера на действие тъкмо в онези области, които човек възприема като сетивен свят.

Когато чрез свръхсетивното съзнание човек наблюдава луциферическите и ариманическите Същества и след като чрез срещата

си с "Пазача на прага" внимава за точната граница между двата свята, той се научава да вниква в истинската същност на тези Същества. Той вече може да ги различава от другите духовни Същества, които са останали в сферата на действие, отговаряща на тяхната природа. Духовната Наука трябва да опише луциферическите и ариманическите Същества тъкмо от тази гледна точка. За луциферическите Същества тя установява, че специфичната за тях сфера на действие е не физическо-сетивният свят, а в известен смисъл елементарния свят.

Нека да си представим как в човешката душа нахлува един поток от образи и как те вдъхват живот в човешкото етерно тяло, без да приемат там едно или друго илюзорно съществуване: *Точно в тези образи е скрита луциферическата същност, която в случая не застава срещу мировия ред.* В случая луциферическите Същества действуват *освобождаващо* върху човешката душа, те я издигат над сетивния свят и я предпазват от прекалена свързаност с материята. Но когато човешката душа пренася живота, който тя би трябвало да разгърне *единствено* всред елементарния свят, също и във физическо-сетивния свят; *когато позволява на чувствата, проявяващи се във физическото тяло, да бъдат повлияни от симпатиите и антипатиите, които би трябвало да действуват само в етерното тяло, тогава луциферическата същност застава срещу всеобщия миров ред.*

Тези луциферически влияния са навсякъде, където в симпатиите и антипатиите на сетивния свят се проявява нещо друго, а не онази любов, която блика от съчувствието към друго живо същество. То може да бъде обичано, защото се изправя пред обичащия с едни или други качества и тогава не може да се намеси никакъв луциферически елемент. Всяка любов, която се опира на проявяващите се в сетивния свят качества на обикновеното същество, е предпазена от луциферическия елемент.

Всяка любов, която разчита на това, което обича самата тя, е застрашена от луциферическо влияние.

Ето защо никога не трябва да твърдим, че при всички обстоятелства луциферическият елемент е нещо зло. Защото човешката душа трябва да изпитва обич към Същества и събития от свръхсетивния свят имен но в смисъл на луциферическия елемент. Ние заставаме срещу мировия ред едва тогава, когато пренасяме в сетивния свят онази обич, с която би трябвало да се усещаме привлечени към свръхсетивния свят. Любовта към свръхсетивното с право събужда *Азовото чувство* у индивида; *любовта, към която в сетивния свят се стремим поради засиленото азово чувство, е всъщност отговор на луциферическото изкушение.* Любовта към духовния свят, бликаща от основанията на Аза, действуват *освобождаващо; любовта към сетивния свят не действува*

освобожаващо; удовлетворяването, което се постига чрез нея, оковава нашия Аз.

Ариманическите Същества се проявяват за мислещата душа така, както луциферическите за чувстващата душа. Те приковават мисленето към сетивния свят. Те отклоняват човека от факта, че всички мисли имат значение само тогава, когато те се проявяват като част от величествения мисловен ред на света, който не може да бъде намерен в рамките на сетивния свят. Човешкият душевен живот е вплетен в един свят, където ариманическият елемент трябва да съществува като необходима противотежест спрямо луциферическия. Без луциферическия елемент душата би останала в плен на сетивното битие и не би усетила никакъв подтик да се издигне над него. Без противодействието на ариманическият елемент, душата би попаднала под властта на луциферическия; тя би пренебрегнала значението на сетивния свят, въпреки че част от необходимите условия за нейното съществуване се съдържат тъкмо в него. Тя не би искала да знае нищо за сетивния свят. Ариманическият елемент постига полагащото му се място в човешката душа, ако я води до такива изживявания в сетивния свят, които отговарят на неговото естество.

Абсурдно е да твърдим, че ще се освободим от властта на луциферическия и ариманическият елемент, ако поискаме да ги изкореним от себе си. Ако например бихме унищожили ариманическият елемент в себе си, ние не бихме могли да се справяме както трябва със сетивния свят; ако бихме унищожили луциферическия елемент в себе си, не бихме могли да се стремим към свръхсетивния свят. Ние постигаме правилното съотношение между тях, само ако активно изграждаме необходимата противотежест във всеки един от тях. Всички вредни въздействия на тези мирови Същества произтичат единствено от това, че се проявяват на едно или друго място без никакви ограничения и че не са доведени до истинска хармония чрез противоположната сила.

ЗА ДУХОВНИТЕ МИРОВИ СЪЩЕСТВА

Когато свръхсетивното съзнание се обърне към елементарния свят, то открива Същества, които там водят такъв живот, какъвто човек може да постигне само всред сетивния свят. Тези Същества усещат своя Аз не така, както го усеща човекът в сетивния свят те пронизват своя Аз със своята воля, те упражняват воля върху себе си в много по-голяма степен, отколкото човекът. Те усещат своето битие като нещо, което си предоставят сами чрез тяхната собствена воля. Спрямо своето мислене обаче, те нямат усещането, че сами поражда мислите, както човекът; всички свои мисли те усещат като вдъхновения, които те приемат от външния свят. Ето защо у тях никога не може да възникне съмнение

относно това, че мислите им са като огледален образ на стоящия над света мисловен ред. Те не мислят *своите* мисли; *те мислят мировите мисли*. Със своите мисли те живеят в мировите мисли, но волята те упражняват върху самите себе си. Техния чувствен живот е изграден според способностите на тяхната воля и тяхното мислене. Те чувствуват себе си като съставни части на мировото цяло; *и те чувствуват още необходимостта да упражняват своята воля върху самите себе си според изискванията на мировото тяло*.

Когато душата на ясновидеца навлезе в света на тези Същества, тя стига до естествената представа на своето собствено мислене, чувства и воля. Тези човешки способности не биха могли да се проявяват сред условията на елементарния свят в човешкото етерно тяло. В елементарния свят човешката воля би останала само една неясна, съноподобна сила; *човешкото мислене един подвижен и бързопреходен свят от представи*. Там *Азовото чувство* изобщо не би могло да се появи. За всичко това е необходима обвивката на физическото тяло.

Когато ясновиждащата човешка душа се издига от елементарния в същинския духовен свят, тя изживява себе си при условия, които за сетивния свят са още по-непривични от тези на елементарния свят. В елементарния свят все още нещо напомня за сетивния свят. В духовния свят сме изправени пред съвършено нови условия.

Там човек не може да предприеме нищо, ако разполага само с представите си от сетивния свят. Все пак в сетивния свят човек трябва да укрепи своя душевен живот така, че да пренесе в духовния свят това, което прави възможно пребиваването там. Ако човек не би успял да стори това, той просто би потънал в безсъзнание по отношение на духовния свят. В този случай той би пребивавал там, както растението в сетивния. Човешката душа трябва да пренесе в духовния свят всичко онова, което макар и да не съществува в сетивния, се проявява в него. В сетивния свят ние трябва да си изградим представи, към които този свят ни насочва, въпреки че те не отговарят непосредствено на нито един процес или предмет в него.

Всичко, което в сетивния свят отразява един или друг предмет, както и всевъзможните описания на един или друг сетивен процес, нямат никакво значение в духовния свят. Това, което бихме могли да обозначим с помощта на валидните за сетивния свят понятия, за духовния свят то просто не съществува. При навлизането в духовния свят ние трябва да оставим зад себе си всичко, към което сетивните представи имат някакво отношение. Обаче представи, които макар и изградени в сетивния свят, не съответствуват на нито един сетивен процес, имат значение за душата, когато тя навлиза в духовния свят. Разбира се, сред тези представи може да има и погрешно образувани. Но когато след навлизането в духовния

свят те се появяват в съзнанието, става ясно, че поради самото си естество те не принадлежат на този свят. Сега те започват да тласкат душата обратно към сетивния или към елементарния свят, за да постави там истинските представи на мястото на погрешните. Обаче срещу това, което душата внася в духовния свят като верни представи, се изправя нещо сродно; *в духовния свят душата усеща, че там има същества, които са свързани с нейното съществуване така, както това може да се каже само за нейните собствени мисли.* Тези Същества имат тяло, което може да се нарече *мисловно тяло*. В това мисловно тяло Съществата изживяват себе си по напълно самостоятелен начин, както и човекът изживява себе си като самостоятелно същество в сетивния свят.

От представите, които човек изработва, първоначално има такива, които са пропити с чувства и чрез тях душевният живот се усилва до такава степен, че може да съхрани определени впечатления от Съществата на духовния свят. Когато чувството за *преданост и всеотдайност*, характерно за метаморфозиращата способност на душата в елементарния свят, израсне по такъв начин, че възприемаме чуждото същество в което се превръщаме не само като симпатично или антипатично, а като живо и съответстващо на своята природа, тогава се появява и възприемателната способност за духовния свят. Тогава едно Същество се обръща към душата по един начин, друго Същество по друг начин. Възниква един духовен обмен, който се състои в определен мисловен говор. Човекът вече знае, че в мислите той изживява определени духовни Същества. Да пробудим душата си за духовния свят означава: *Да живеем в съществата, които не само се изразяват в мисли, а осъществяват в тях цялото си битие.*

Спрямо Съществата от елементарния свят душата има усещането, че мировите сили лъчезарят в тяхното собствено битие и че те проявяват своята воля върху самите себе си в съответствие с мировото мислене. Спрямо Съществата, които нямат нужда да слязат в елементарния свят, за да постигнат това, което човекът постига едва в сетивния свят, душата има усещането, че те изцяло се състоят от мисловна субстанция, и че мировите мисли не само лъчезарят в тях, а че самите Същества живеят в света на мислите. Те напълно сливат живота си с живота на живите мисли. Техният *живот* протича под формата на това, че се вслушват и възприемат езика на мировите сили. Тяхната *воля* се състои в това, че могат да изразят *себе си* по мисловен начин. Мисли, които са Същества, говорят с други мисли, които също са Същества.

Човешкият мисловен живот е отражение на духовния живот, който водят тези мисловни Същества. Между смъртта и новото раждане човешката душа е вплетена в живота на тези мисловни Същества, както по вре ме на земния си живот е вплетена във физическия свят. Когато

чрез раждането (респективно зачатие) душата влиза в сетивния свят, мисловните Същества започват да изграждат нейната съдба. Върху човешката съдба действуват онези сили, които са останали в душата на предишния земен живот, и тяхното действие напомня това на мисловните Същества.

Когато свръхсетивното съзнание навлезе в духовния свят, то възприема сетивния свят по коренно различен начин. Сега сетивният свят застава пред духовния поглед като един "друг свят", както и за духовния свят говорим като за един "друг свят" от сетивна гледна точка. Обаче за духовния поглед сетивния свят е изгубил всичко, което може да бъде възприемано от него по сетивен път. Изчезват всички негови свойства, до които стигаме чрез сетивата и чрез свързания с тях разум. Затова пък от духовна гледна точка се установява, че истинската, първичната същност на сетивния свят, на мястото на досегашния сетивен свят, тя вижда духовни Същества, разгръщащи своята активност по такъв всеобхватен начин, че става възможно самото раждане на всичко, което човек има около себе си в своето сетивно битие. От гледна точка на духовния свят изчезват всякакви качества, сили и вещества на сетивния свят; *те се превръщат в чиста илюзия*. От сегашния сетивен свят остават само Съществата. Истинската действителност е в Съществата. Така стоят нещата и с елементарния свят. И от него за духовния поглед изчезва всичко, което по своята същност не принадлежи на Съществата. Душата усеща, че и в този свят тя също има работа със Същества, които в своята съвместна дейност позволяват възникването на онзи свят, който органите на симпатията и антипатията възприемат като елементарен свят.

Един съществен елемент от напредването в свръхсетивните светове се състои в това, че вместо пред обичайните за сетивния свят състояния и свойства, съзнанието се изправя пред Същества. И накрая свръхсетивния свят се изявява като един свят от Същества; *а това, което съществува извън тях като израз от действия на съществата, както впрочем сетивния и елементарния свят*.

ЗА ПЪРВИТЕ ЗАЛОЖБИ НА ЧОВЕШКОТО ФИЗИЧЕСКО ТЯЛО

В предходните страници на книгата споменахме за две предишни планетарни състояния на Земята: Лунното и Слънчевото състояние. Ясновиждащото съзнание открива подробности, които му напомнят земния живот, само всред Лунното състояние. Когато отправи поглед към прадалечното Слънчево състояние на Земята, то не може да не може да добие такива впечатления. Слънчевото състояние изцяло се проявява като един свят от Същества и от действията на тези Същества. За да имаме впечатление от това планетарно състояние на Земята, трябва да се откажем от всякакви представи, свързани с минералния и растителен

живот на Земята. Защото такива представи имат значение само за възникването на Лунното състояние. До прадалечното Слънчево състояние ни отвеждат представи, свързани с животинското и човешкото царство, които обаче съвсем не *отразяват* това, което сетивата възприемат от съществата на тези две царства.

Всред етерното тяло свръхсетивното съзнание на човека открива определени сили, които се формират в образи, позволяващи му да разбере, че етерното тяло е получило първите си наченки, първите си заложби именно чрез действията на духовните Същества през епохата на Старото Слънце. Тези заложби се разкриват по-нататък през епохите на Старата Луна и Земята и след продължителни преобразувания се превръщат в това, което днес означаваме като етерно тяло на човека.

За да бъде разбрано физическото тяло на човека, се изисква още по-висока степен на съзнание. Първоначалното изглежда като един външен отпечатък на етерното тяло. Обаче при по-точното наблюдение се установява, че в сетивния свят човек никога не би стигнал до пълно разгръщане на своята същност, ако физическото тяло не би било нищо друго, освен сетивно-физическото проявление на етерното тяло. В подобен случай у човека биха могли да възникнат фрагменти от воля, мисли и чувства, но те никога не биха могли да бъдат съчетани по такъв начин, че в човешката душа да се породи съзнанието за "изживяването на Аза". Това проличава особено ясно, когато съзнанието започне да се доближава до духовното виждане.

Първоначално, след като е обгърнат със своето физическо тяло, човек се допира до *Азовото изживяване* само в рамките на сетивния свят. После той може да го пренесе в елементарния и в духовния свят, пронизвайки с него своето етерно и астрално тяло. Човекът има тъкмо такива етерно и астрално тяло, в които първоначално *Азовото изживяване* не може да възникне; *засега то може да възникне само във физическото тяло*. Когато разглеждаме човешкото физическо тяло от духовния свят, установяваме, че то притежава една особеност, която остава неизяснена, дори от духовна гледна точка.

Когато ясновиждащото съзнание прониква в духовния свят, душата заживява в света на мисловните Същества; *само азовото изживяване според както то може да бъде внесено в този свят от съответно укрепналите душевни сили не е изтъкано от мировите мисли; в света на мировите мисли то все още не чувства онова, което да изглежда сходно с неговата собствена същност*. За да го почувствува, душата трябва да направи още крачки по пътя на свръхсетивното познание. Тя трябва да усети как я изоставят и мислите, така че по пътя към свръхсетивните области зад нея остават, както всички сетивни опитности, така и тези на мисленето, чувствата и волята. Едва сега тя започва да се

усеща едно цяло с една друга същност, стояща в основата на света и предхождаща всичко, което човек може да има като сетивни, етерни и астрални наблюдения. Сега човекът разбира, че е издигнат в една още по-висша сфера от познатия му и по-рано духовен свят. Светът, в който Азът може да изживее единствено себе си, наричаме *свръхдуховен свят*. Погледната от там дори сферата на Съществата-мисли изглежда като един външен свят. След като свръхсетивното съзнание се издигне до този свят, то идва и до една опитност, която ще охарактеризираме по следния начин. До тази характеристика стигаме, проследявайки различните степени на свръхсетивното съзнание.

Когато душата усети своето етерно тяло и когато елементарните процеси и Същества се превърнат в нейното естествено обкръжение, тя разбира, че е извън физическото тяло. Обаче то продължава да съществува, въпреки че погледното отвън е силно променено. За духовния поглед то, така да се каже, се разделя на две части: *Едната е израз на действията, които определени духовни същества упражняват от началото на земната епоха до днес; другата част е израз на нещо, което е съществувало дори и по време на старата лунна епоха*. Нещата изглеждат по този начин, само докато съзнанието работи с впечатленията от елементарния свят. Тук съзнанието установява, че като физическо същество човекът е изграден по време на старата Лунна епоха.

Но след като съзнанието се издигне в духовния свят, от физическото тяло отново се отделя една част. Това е онази част, която Старата Луна е била създадена в резултат от действията на духовните Същества. Обаче остава и една друга съставна част. Тя е онази част, която е съществувала като тогавашна физическа същност на човека още по време на Старото Слънце. Но и от тази физическа същност остава нещо, което също е дело на духовните Същества от свръхдуховния свят. То е съществувало още в началото на Слънчевата епоха. Следователно трябва да опишем едно планетарно състояние на Земята, което е съществувало *преди* Старото Слънце

В моята книга "Тайната наука" аз се опитах да обясня защо това планетарно състояние на Земята може да се нарече "Сатурново състояние". В този смисъл, преди да бъде "Слънце", Земята беше минала през епохата на "Сатурн". И тъкмо по това време на Сатурновата епоха бяха създадени първите заложи на *човешкото физическо тяло; те възникнаха в хода на всеобщия миров процес чрез делата на духовните същества*. След "Сатурн", в следващите планетарни състояния на "Слънце", "Луна" и "Земя", тези заложи претърпяха продължително и сложно развитие и благодарение на съдействието от страна на други духовни Същества, се превърнаха в това, което днес застава пред нас като човешко физическо тяло.

ЗА "ИСТИНСКИЯ АЗ" НА ЧОВЕКА

Обогатявайки се с опитности за самата себе си в своето астрално тяло и пребивавайки сред обкръжението на Съществата-мисли, душата знае, че се намира извън физическото, както и извън етерното тяло. Но тя усеща също, че в своите мисли, чувства и воля, е свързана само с една ограничена част на света, докато според своята истинска същност, тя би могла да обхване много по-обширни области, отколкото и се предлагат в споменатата част. Намирайки се в духовния свят, постигналата ясновидство човешка душа би могла да си каже: *в рамките на сетивния свят. Аз съм ограничена от това, което физическото тяло ми позволява да наблюдавам; в елементарния свят съм ограничена поради обстоятелството, че сякаш се намирам на малък остров и чувствавам как моето духовно съществува ние се простира само до неговите брегове.* Отвъд тях също има един свят и аз бих могла да го възприемам, ако проникна през завесите, които делата на Съществата-мисли спускат пред духовния поглед.

Душата може да проникне през тези завеси, ако развие в достатъчна степен способността да се отдава, която е толкова необходима за живота в елементарния свят.

Тя трябва да заздрави силите, постигнати чрез изживяванията във физико-сетивния свят, за да се предпази в свръхсетивните светове от заглушаване, помрачаване, а дори и от унищожаване на своето съзнание. В условията на физическия свят, за да изживява в себе си мисли, душата се нуждае само от силите, вложени в нея по естествен път без намесата на една или друга душевна активност. В елементарния свят мислите се замъгляват до съноподобни изживявания, които потъват в забрава още в мига на тяхното възникване, с други думи изобщо не стигат до съзнанието, ако душата още преди навлизането си в този свят не е укрепила своя вътрешен живот. За тази цел тя трябва да усилва най-вече волята, защото в елементарния свят една мисъл е не само мисъл; *тя има вътрешна подвижност, свой вътрешен живот.* Мисълта трябва да бъде овладяна чрез волята, в противен случай тя ще изчезне от полето на съзнанието.

В духовния свят мислите са напълно самостоятелни живи Същества. За да останат в съзнанието, душата трябва да бъде така укрепнала, че сама да развие в себе си силата, която физическото тяло и предоставя в сетивния свят, а в елементарния свят симпатиите и антипатиите на етерното тяло. В духовния свят тя трябва да се откаже от всичко това. Там опитностите от сетивния и елементарния свят са за нея само като един вид спомени. Самата тя е извън тези два свята. Около нея е духовния свят. Първоначално той не оказва никакво влияние върху астралното тяло. Душата трябва да свикне и да живее сама сред своите

спомени. В нейното съзнание звучи само това: *Аз имам минало, аз някога съм била, а сега стоя срещу нищото*. Обаче след като спомените идват от такива душевни опитности, които са не просто отражения на сетивните или елементарните процеси, а представляват предизвикани от тях свободни мисловни изживявания, а душата започва мисловен разговор между спомените и въображаемото "нищо" на обкръжаващия духовен свят. А това, което възниква като последица от този разговор, става представен свят в съзнанието на астралното тяло.

Силата, от която душата има нужда в този момент от нейното развитие, е тази, която я прави способна докато е на брега сред единствено познатия и досега свят да се противопоставя на въображаемото "нищо". Първоначално за душевния живот то е едно "истинско нищо". Все пак душата има зад себе си света на своите спомени, успява да се улови за тях и да живее в тях. И колкото повече живее в тях, толкова повече укрепва тя силите на астралното тяло. Наред с тава укрепване обаче, започва и разговорът между нейното минало съществуване и Съществата на духовния свят. В този разговор тя започва да се чувства като астрално същество. Ако си послужим с един израз от древните предания, можем да обобщим: *Всред мировото слово човешката душа изживява себе си като астрално същество*. Под "мирово слово" тук се разбират делата на Съществата-мисли, които разиграват в духовния свят като живи духовни разговори и то по такъв начин, че за духовния свят те са същото, каквото са делата за сетивния свят.

Ако душата иска да напредне в свръхсетивния свят, тя трябва чрез собствената си воля да отстрани своите спомени от физическия и елементарния свят. Тя може да стори това, само ако почерпи от духовния разговор известна сигурност, че не би изгубила напълно своето съществуване, ако отстрани в себе си всичко, което е осигурявало нейното съзнание досега. Фактически душата трябва да застане пред една духовна бездна и стоейки пред нея да вземе категорично решение, че ще забрави своите мисли, чувства и воля. В съзнанието си тя трябва да заличи своето минало. Бихме могли да означим това необходимо решение като пълно заспиване на съзнанието, постигнато чрез волята, а не чрез намесата на физическото или етерното тяло. Подобно решение няма за цел след известна пауза на безсъзнание да постигне предишната степен на съзнание, а да осъществи споменатия императив на волята: *аз трябва да приспя съзнанието*. Естествено, този процес е възможен само в духовния свят; *той е немислим, както във физическия, така и в елементарния свят*. Във *физическия* свят унищожението е възможно под формата на *смъртта*; в *елементарния* свят обаче не съществува никаква *смърт*.

Доколкото принадлежи на елементарния свят, човекът не може да умре; *той може само да се преобрази и превърне в друго същество.* Строго погледнато, в духовния свят не е възможна никаква метаморфоза: *В каквото и да се превърне човешкото същество, там, сред духовния свят напирва изживяното минало, и то под формата на собственото съзнателно съществуване.* Ако този живот на спомените следва да бъде премахнат в духовния свят, той трябва да потъне в забравата именно чрез едно решение на волята. Свръхсетивното съзнание може да стигне до това решение, само когато събере необходимата душевна сила. Стигне ли се до този момент, тогава от предизвиканата чрез собствената воля забравата трепва истинската същност на "Аза". Човешката душа получава знанието за този "истински Аз" от свръхдуховния обкръжаващ свят. Както свръхсетивното съзнание може да изживява себе си в етерното и в астралното тяло, така то може да изживява себе си и в "истинския Аз".

Този "истински Аз" не се поражда в акта на свръхсетивното възприятие; *той съществува в дълбините на всяка човешка душа.* Ясновиждащото съзнание чисто и просто се добира до знанието за нещо, което макар и да остава неосъзнато от човешката душа принадлежи към нейната същност.

След физическата смърт, човекът постепенно преминава в заобикалящия го духовен свят. Първоначално сред този свят човекът пренася своите спомени от сетивния свят. Макар и да му липсва опората на физико-сетивното тяло, той продължава да живее съзнателно в тези спомени, защото в тях, така да се каже, се възплъщава съответстващите им Същества-мисли, така че спомените нямат вече само сянкобразно съществуване, каквото е характерно за тях във физическия свят.

В определен момент между смъртта и поредното ново раждане Съществата-мисли действуват толкова мощно, че описаното забравяне настъпва без намеса на волята. И заедно със забравата се поражда животът в "истинския Аз". Чрез укрепването на душевния живот, ясновиждащото съзнание постига под формата на свободен духовен акт това, което за живота между смъртта и новото раждане е така да се каже, едно естествено събитие. Между раждането и смъртта човек никога не може да стигне до спомени за предишния си земен живот, ако още тогава представите не са били насочени към духовния свят. Искаме ли ясно очертан спомен за нещо, то трябва да е било вече обект на нашето съзнание. В определен земен живот ние трябва да видим себе си като духовно същество и тогава с право ще очакваме през един следващ живот да си спомним за миналия живот. До този вид знание се стига не само чрез ясновидство. Ако човек постига едно непосредствено знание за духовния свят благодарение на ясновидството, тогава през следващите земни съществувания в душата му могат да се появят спомени за

миналите по начин, подобен на този, когато в сетивното битие възникне спомен за нещо, което сами сме изживели. Ако човек проникне в Духовната Наука без ясновидство, но с *разбиране*, за него тези спомени възникват по начин, сравним с този, когато в сетивното битие запазваме спомен за едно събитие, чието описание само сме чули.

ОБОБЩЕНИЕ

Човекът носи в себе си един "истински Аз", който принадлежи на свръхдуховния свят. В сетивния свят този "истински Аз" е като заглушен от изживяванията, свързани с мисленето, чувствата и волята. Дори в самия духовен свят, човек осъзнава "истинския Аз" едва след като отстрани в себе си всички спомени, отнасящи се до неговите мисли, чувства и воля.

От самото *забравяне на изживяванията в сетивния*, елементарния и духовен свят възниква знанието за "истинския Аз".

Човешкото физическо тяло проявява своята истинска същност, само когато душата го разглежда от свръх духовния свят. Тогава се установява, че то е получило своите първи заложи от самия миров процес, в хода на Сатурновото състояние на Земята, която предхожда нейното Слънчево състояние. В последователните планитарни състояния на "Слънце", "Луна" и "Земя" то продължава да се развива, за да стане това, което днес имаме пред нас като човешко физическо тяло.

С оглед на изложеното дотук, можем да разглеждаме човека по следния начин:

1. *Физическото тяло в сетивно-физическия обкръжаващ свят.* Чрез него човекът *познава себе си* като *самостоятелно същество* (Аз). Физическото тяло получава своите *първи заложи* от самия *миров процес*, в хода на едно отдавна съществувало Сатурново състояние на Земята и развивайки се през четирите планитарни състояния тези на "Сатурн", "Слънце", "Луна" и "Земя" се превръща в това, което то представлява днес.

2. *Финото, етерно тяло в елементарния обкръжаващ свят.* Чрез него човекът *познава себе си* и като съставна част от *жизненото (етерно) тяло* на Земята. Човешкото етерно тяло получава своите *първи заложи* от самия *миров процес*, в хода на едно отдавна съществувало Слънчево състояние на Земята и развивайки се през трите планитарни състояния тези на "Слънце", "Луна" и "Земя" се превръща в това, което то представлява днес.

3. *Астралното тяло в духовния обкръжаващ свят.* Чрез него човекът е *част от един духовен свят*. В него се намира "другото себе" на човека, което се проявява в повтарящите се земни съществувания.

4. "Истинският Аз" в свръхдуховния обкръжаващ свят. В него човекът намира себе си като духовно същество тогава, когато потънат в забрава всички изживявания от сетивни, елементарния и духовния свят, следователно всички опитности, свързани със сетивата, мисленето, чувствата и волята.

ЗАБЕЛЕЖКИ ОТНОСНО ВРЪЗКАТА МЕЖДУ ОПИСАНИЯТА В ТАЗИ КНИГА И ОПИСАНИЯТА, СЪДЪРЖАЩИ СЕ В МОЯТА "ТЕОСОФИЯ" И "ТАЙНАТА НАУКА"

Названията, които изразяват опитностите на човешката душа в елементарния и в духовния свят, трябва да са в съответствие с особеностите на тези опитности. В случая обозначаването следва да има предвид, че изживяванията в елементарния свят протичат по коренно различен начин, отколкото в сетивния свят. Там тези изживявания се определят от способността на душата да се преобразява, както и от наблюденията и върху симпатиите и антипатиите. Обозначаването неизбежно се повлиява от тази бърза променливост на изживяванията. То не може да остане така може да остане така сковано и неподвижно, както е в сетивния свят. И ако човек не се съобразява с тези особености, лежащи в самата природа на нещата, лесно ще открие известно противоречие в терминологията на тази книга и терминологията, използвана в "Теософия" и "Тайната Наука". Но противоречието веднага отпада, ако се замислим, че в последните две книги, които бяха издадени преди "Прагът на духовния свят", названията са така подбрани, че да характеризират изживяванията на душата, които тя има при своето цялостно развитие между раждането (зачатието) и смъртта от една страна, както и между смъртта и новата раждане от друга. В случая названията са дадени с оглед на опитностите, които ясновиждащото съзнание има, когато то навлиза в елементарния и духовен свят.

От "Теософията" и "Тайната Наука" ясно се разбира, че скоро след смъртта, когато душата напуска физическото тяло, от нея се отделя и отново "тяло", което в тази книга наричаме "етерно тяло". Душата продължава да живее в света, който наричаме тук "астрално тяло". След отделянето си от душата, етерното тяло се трансформира в елементарния свят. То навлиза всред Съществата, които изграждат този елементарен свят. В хода на тези процеси, които засягат етерното тяло, човешката душа не участва. И все пак след смъртта, тя изживява процесите в елементарния свят *отвън*, "Теософия" и "Тайната Наука" описват като преминаване на душата през душевния свят. Следователно трябва да приемем, че този душевен свят е идентичен с т.н. "елементарен свят", който тук е описан от гледна точка на свръхсетивното съзнание.

А когато после, между смъртта и раждането в смисъла на моята "Теософия" душата се отделя от своето астрално тяло, тя продължава да живее в онази сфера, която тук означаваме като "истинския Аз". Понататък, астралното тяло без участието на душата осъществява за себе си това, което тук определихме като "забрава". То нахлува в един свят, където не съществуват никакви сетивни възприятия, нито изживявания, близки до мислите, чувствата и волята на човека в сетивния свят. Точно този свят изживява сега душата в "истинския Аз" като *свой външен свят*. Ако искаме да си представим душевните опитности в този "външен свят", можем да прибегнем до описанията на "Теософия" и "Тайната Наука", отнасящи се до преминаването на душата през "духовната област". И тогава душата, изживяваща себе си в "истинския Аз" има *около себе си* това което по време на сетивното битие е възникнало *в нея* като душевни изживявания. Всред описания тук свят на Съществата-мисли, между смъртта и новото раждане душата намира всичко, което самата тя е изживяла в своето вътрешно битие между раждането и смъртта чрез своите сетивни възприятия, както и чрез своите мисли, чувства и воля.

ПОСЛЕСЛОВ КЪМ ИЗДАНИЕТО ОТ 1918 г.

След като душата се стреми към способността да прониква с изследователска цел в свръхсетивния свят, първоначално тя трябва да укрепи своите сили чрез това, че осъществява в себе си една дейност, която е близка до представната, до образуването на представи. Но тази представна дейност не трябва да бъде осъществявана с онази сила, с която тя прави това в рамките на обикновеното съзнание с оглед на сетивните възприятия. Тук мисленето е много по-слабо, от колкото възприятието. Упражнявано само с тази сила, то никога не би могло да развие способности, позволяващи на душата навлизане в свръхсетивния свят. Дори и като чисто представна дейност, то трябва да постигне силата на възприятието. То не трябва да остава в сянкаподобните изображения на сетивните факти. Самото то трябва да се сгъсти до нагледност, до образност. Така стигаме до живите *образи*. Но същественото е не просто да вложим душевната сила в тези образи. Сега ние отклоняваме вниманието си от образите и от собствената си, пораждаща образи, активност.

Благодарение на това ние се оказваме с едно вътрешно укрепнало самосъзнание; *забелязваме още, че когато редовно провеждаме това душевно упражнение, след седмици, месеци или след по-продължителен период, с помощта на нарасналото себесъзнание ние стигаме до връзката със свръхсетивния свят*. Отначало тя е твърде хаотична и се възприема под формата на неясни, чувствени впечатления. Обаче постепенно от хаоса възниква един диференциран в себе си образен свят.

Човек забелязва, че благодарение на усилията му за изграждане на образи, отсега нататък е в състояние да насища външната духовна действителност с образи, които в своята вътрешна същност представляват изображения на един обективен свръхсетивен свят. (В това се състои и срещата на човешката душа с панорамата от образи, която застава пред душата в духовния свят, за която става дума) След като устременият към свръхсетивното съзнание човек онагледява тези процеси до степен на ясни и отчетливи изживявания, той може да пристъпи в свръхсетивния свят като негов изследовател и безпогрешно да го различава от обикновените илюзии на безконтролната фантазия.

* * *

От тази книга е отбелязано, че *образите* на съзнанието, което е в самото начало на свръхсетивните изживявания "са като една завеса, която душата поставя пред свръхсетивния свят, когато усети докосната от него". Не случайно става дума за "завеса". Защото първоначално образите служат само за това да издигнат себесъзнанието в духовния свят. Благодарение на тях ние се чувстваме като духовни същества, обаче те далеч не ни позволяват да отправим духовния си поглед към обективния свръхсетивен свят. Все едно, че в сетивното тяло бихме имали очи, които усещаме като част от собствения организъм, без те да са достатъчно прояснени, за да ни свържат с външния свят. Задачата е да направим тези образи, които възникват в душата, така да се каже, духовно прозрачни; *а това можем да постигнем чрез непрекъснати усилия в изграждането на образите*. Те стават духовно прозрачни едва в хода на тяхното собствено развитие. Те се превръщат в нещо което макар и да не виждаме усещаме като жива сила в душите, позволяваща ни да възприемаме Съществата на свръхсетивната действителност.

* * *

Една от първите опитности при навлизането в свръхсетивния свят се свежда до това, че благодарение на издигнатото до този свят себесъзнание, човекът се вижда свързан чрез симпатии и антипатии с неговите Същества. Той установява също, че ако действително иска да проникне в свръхсетивния свят, трябва да напусне сетивния свят дори и по отношение на своето мислене. Вярно е, че това, което виждаме в свръхсетивните области, можем да опишем с представи взети от сетивния свят. Можем например да твърдим, че едно Същество се проявява под формата на цветно явление. Но който приема подобни описания на Същества и процеси от свръхсетивния свят, никога не трябва да забравя, че с назоваването на определен цвят истинският духовен изследовател

загатва друго: *В случая той изпитва нещо, което изживява душевно така, както сетивното съзнание възприема съответния цвят.*

Ако човек прибегне до подобни описания и твърди, че пред съзнанието си има нещо, което е *сходно* със сетивния свят, той е недуховен изследовател, а визионер или пък индивид с халюцинации. Първите впечатления от свръхсетивния свят са свързани с опитностите, които човек има със симпатиите и антипатиите.

Има хора, които са разочаровани тъкмо от това, че духовният изследовател когато изразява своите опитности чрез представи, взети от сетивния свят има предвид само едно образно представяне на това, което той вижда в духовния свят. Практически такива хора не се стремят да вникнат в действителния свръхсетивен свят, а искат да приемат като свръхсетивен един двойник, едно подобие на сетивния свят. Те смятат, че той следва да е по-фин и "по-етерен" от сетивния свят, но не и че се изисква да бъде обхванат от представи, различни от тези, с които си служим в сетивния свят. Но ако човек действително се стреми към духовния свят, той трябва да положи усилия и да извоюва нови представи. Ако иска да си представи само едно по-фино изображение на сетивния свят, той няма да е в състояние да обхване свръхсетивния свят.

* * *

Паметовите способности, които имат огромно значение за обикновения душевен живот, не влизат в съображение, когато става дума за свръхсетивни възприятия. (Това следва да се има предвид, ако искаме да избегнем недоразумения, произтичащи от казаното). Човешката душа разполага с тези паметови способности, доколкото през живота си във физическия свят ги упражнява чрез своя телесен организъм.

Но след като се изправи пред Съществата и процесите на свръхсетивния свят, тя вече не упражнява паметовите си способности. Отначало, изправена пред този свят, тя само *съзерцава* без да съхранява какъвто и да е спомен за своите впечатления, когато отново се потопява в своето тяло. Но нещата не се свеждат само до това. От своите опитности във физическия свят душата взема със себе си един вид *отзвук* от паметовата си способност и благодарение на него вече и в свръхсетивния свят. Тази паметова способност е необходима, защото в противен случай душата би нарушила връзките си със себесъзнанието. Но издигнатото в свръхсетивния свят себесъзнание постига и друга способност: *Да преобразява свръхсетивните си опитности по такъв начин, че в тялото те да предизвикат впечатления от рода на тези, които са характерни за сетивните впечатления на физическия свят.* Така става възможно душата да запази един вид спомени от свръхсетивните си изживявания. Иначе тези изживявания непрекъснато биха били забравяни. Но докато

сетивните впечатления позволяват на човека да ги обхваща в своите спомени чрез това, което са предизвикали в него в свръхсетивните области той трябва да употреби спрямо изживяванията си един вид усърдие, което впоследствие му дава възможност да се произнася за тях дори и в своето обикновено съзнание. Свръхсетивните изживявания трябва да протичат в светлината на ясното съзнание. Духовният изследовател винаги се затруднява, когато поиска да съхрани спомена за своите свръхсетивни спомени. За него съвсем не е лесно да разказва на другите хора "просто по памет" това, което знае, и често е принуден в случай, че се изисква от него отново да възпроизведе в душата си условията, при които е получил съответната опитност, за да види отново събитието, върху което трябва да се произнесе.

* * *

Отношението между изживените в свръхсетивния свят образи и съответстващата им действителност се различава коренно от отношението между едно душевно впечатление спрямо даден физически предмет или процес. В свръхсетивния свят съзнанието трябва да обхваща отношенията докрай. Съвсем не е така, като че ли пред нас се намира една дървена маса. Когато масата стои пред душата, това, което се извършва в нея, не живее в съзнанието или е там в един неясен, смътен вид. При възприемането на едно свръхсетивно Същество дори и когато сме направили неговия образ напълно "прозрачен" човек стига до едно чувствено изживяване на този образ в своето себе съзнание. И тъкмо поради тази причина, че се потопяваме в това чувствено изживяване с нашето свръхсетивно съзнание, действителността застава пред душата, една действителност, чието изживяване може и трябва съвсем ясно да се различава от изживяването на образа. Двете изживявания не трябва да се сливат едно в друго. И ако човек допусне това, то се превръща в източник на илюзии относно изживяванията на душата в свръхсетивния свят.